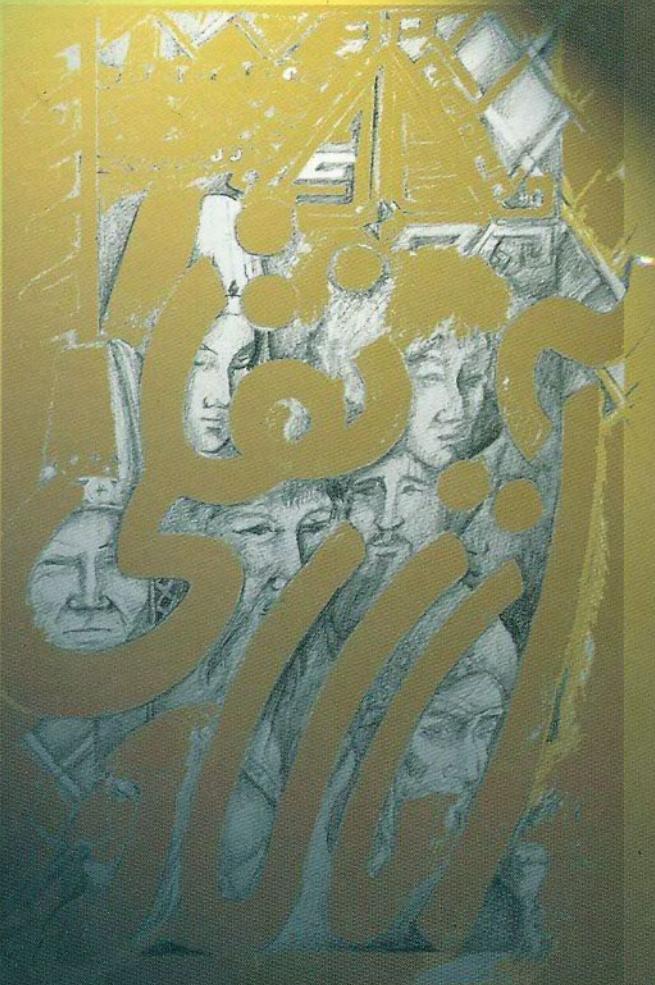

آتالار ناقلى

مىشەد قلى ۋەزىل

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مضمونی

۳	پیشگفتار
۵	سؤزباشی
۷	آبرای (آبروی)
۷	آت
۱۰	آتا-انه
۱۱	آجى-سویچى
۱۲	آچ ھم آچ لىق
۱۳	آدم
۱۳	آررېق
۱۴	آش
۱۵	آغاج
۱۶	آغىز
۱۶	آقماق
۱۷	آلتىن-کوموش
۱۸	آو آوچى باليق
۱۸	آيدىم-ساز ھم باغشى
۱۹	آيرالىق
۱۹	اخلاص ھم نىت
۲۰	أر حاقييندا
۲۱	اشىك
۲۲	اقتصاد
۲۶	اكرانچىلىق تايىخان
۲۶	اگرى
۲۶	امنىت
۲۷	اينانچ
۲۸	انه
۲۸	آوبا
۲۹	اوْرۇش ساواش
۲۹	اوْغلان
۳۰	اوْغۇل

قىز: مشهد قلى ، ۱۳۵۰
أتالار نقلى مشهد قلى قىز . تهران : اندىشە نو ، ۱۳۸۱ .
۲۸ ص.

فهرستنويسى بر اساس اطلاعات فيبا .
تركمىنى ضرب المثلهاي تركمىنى ، الف . عنوان .
۳۹۸ / ۹۹۴۳۳۶۴ PL ۳۳۳ / ۴۴۳/۲
كتابخانه ملی ایران ۱۷۴۵۰ م ۸۱

نام كتاب: آتالار نقلى
ناشر: اندىشە نو
مئلوف: مهندىس مشهد قلى قىز
حروفچىنى: محمود عطاگزلى
طرح روى جلد: آنا محمد شيخ
چاپ: ولارنگى
نوبت چاپ: اول
تىراز: ۱۵۰۰
شابك: ۹۶۴-۶۷۴۱-۰۶-۱
حق چاپ محفوظ مى باشد

اوْقُو، هوناَر، بيليم	٣١
اُوي	٣١
ايت	٣٢
ايش	٣٤
ايشان، ملّا، آخوند، صوفي	٣٦
ايش توكمايانلار	٣٧
ايكى يوزلى آدملار	٣٧
ايل	٣٨
باتير	٣٩
بخت	٤٠
بال	٤٠
باي-غريب، بابليق	٤١
بخيل ليق	٤٢
بلا	٤٣
بيرلشمە، آغزى بيرليك	٤٣
بي دولت	٤٤
بي ناميس ليق	٤٥
پول	٤٦
پير	٤٦
تجرييە	٤٧
تربيت	٤٩
تقدير	٥٠
تىبرليق	٥١
توْيى	٥١
چاغا	٥١
چوپان	٥٢
حالين بيلمهيانلار	٥٣
حقوق	٥٣
خان، بگ، پادشا	٥٤
خداي	٥٤

درد - دوا، درمان طبيب	٥٥
داش	٥٦
دائى	٥٧
دىگلىك	٥٧
دوست	٥٨
دوشمان	٥٩
دوغان فارينداش	٦٠
دوق و دوقلوق	٦٢
دولتلى	٦٢
دونگۇز	٦٣
دونيا	٦٤
دويه	٦٥
ديل	٦٦
دين	٦٧
ساغلىق	٦٧
سخى ليق	٦٨
سۋئز	٦٨
سۋئىگى هم عاشق ليق	٦٩
سياست	٧٠
صبر هاولىقاماق	٧٢
عبرت گئورلەدە وجدان	٧٣
علم عالم	٧٤
عقل	٧٤
عقللى عاقل	٧٥
عيال، قىز	٧٥
غريب غريبليق	٧٨
فرصت	٧٩
قاررى قاررىليق	٨٠
قاضى	٨٠
قان	٨١
قىليق	٨١

١٠٣	بوز گۈز	٨٢	قۇرت
١٠٤	بۈرۈك	٨٢	قۇش
١٠٤	بۈنداش	٨٣	قۇل
١٠٥	بىلەن	٨٣	قۇنگىشى
١٠٥	گېنگ گەريشى	٨٤	كافر
١١٥	سۈزلۈك و دوشۇندىرىش	٨٥	كىرى، كۈر، كىل
		٨٥	كۈپ كۈپلۈك
		٨٦	كۈپرى
		٨٧	كۈتۈل
		٨٧	ئىنگ گۈرمك
		٨٨	گۈچ
		٨٨	مال مالدارىق
		٨٩	مرد
		٩٠	مەنچىلىك
		٩١	مېھمان
		٩٢	ناماراد
		٩٣	وعده
		٩٣	ياغ
		٩٤	ياغشى ياغشىلىق
		٩٦	يالان يالانچىلىق
		٩٦	يالاتقاج
		٩٦	يالتالىق
		٩٧	يامان يامانلىق
		٩٨	يېتىرمك تاپماق
		٩٨	يتيم
		٩٩	ير
		١٠٠	يىكەلىك
		١٠٠	يىگىت
		١٠١	يىلکن
		١٠٢	بۇرۇت وطن
		١٠٢	بۇرك

پیشگفتار

و تلک الامثال نضریها للناس لعلهم یتفکر ون

(قرآن کریم، سوره الحشر، آیه ۲۱)

ضرب المثل یک جمله کوتاه به نظم و یا به نثر اکثر اوقات دربردارنده پند و نصیحت و دستورات اخلاقی و اجتماعی است. با وجود ایجاز و کوتاهی لفظ و سادگی و روانی شنونده را در افکار عمیق فرو می‌برد و آن جمله را پس از شنیدن از گوش به اعماق مغز می‌فرستد و هیجاناتی را در نفس خود بوجود می‌آورد.

ضرب المثل جاری در زبان هر ملت و قوم و قبیله نماینده افکار و روحیات آن ملت و بهترین سرچشمه‌های پژوهش در حیات فرهنگی و اجتماعی آن ملت است.

مؤلف در تدارک ضرب المثل‌های ترکمنی و مترادف آن در زبان فارسی است که ان شاء الله در آینده به چاپ سپرده خواهد شد.

ضرب المثل‌های عاميانه به قول «میشل دوسرتو» پرمایه‌تر از مقولات فلسفی‌اند و یا بیش از مقولات فلسفی معنی و زیان دارند. ضرب المثل‌ها گنجینه‌هایی سرشار از تشخیص و تمیز و موقع شناسی محسوب می‌شوند که به

مرور و در طول تاریخ، و بر اساس تجارب زندگی گردآمده و در محاورات روزانه و معمولی ذخیره شده‌اند.

دکتر زرین کوب ضرب المثل‌ها را «ستون حکمت عامیانه» شمرده است؛ صادق هدایت «فسرده و خلاصه شده تمام موضوع‌هایی که به فکر انسان رسیده و از کهن‌ترین آثار بشر» دانسته است.

گاه در محاوره با یک ضرب المثل منطق گوینده چندین برابر گوینده تر و گویا تر می‌شود و بحث و گفتگوی طولانی کوتاه می‌شود.

مشهدقای قزل

بندر ترکمن

بهار ۱۳۸۱

سۆزباشى

بو کتاب حاقىندا، آشاقىداقى يازىلان بىر-ايکى آغىز سۆزى آيدىپ اوئىمەگى اۆزومىزه بۇرج يىلىدىك. ينگيل لىك بىلەن ھەزادىنگ حاقىندا آيدىلان سۆزى سايلاپ آلماق، سىز قىرداڭلارا ممكىن بولسۇن دىيىپ، اۆز دوشۇنىشىمىزه گۈرأت، ممكىن بولۇدوغۇچا باب لارا بۇلدۇك. يعنى ھەزادىنگ حاقىندا بولان نقل لارى اۆز باشىنا يازىدىق. كاپىير نقلينىڭ يارىسى بىر زات حاقىندا آيدىلان بولۇسا، بىلەكى يارىسى، باشغا بىر زات حاقىندا آيدىلىپ دىر اوونونگ يالى نقل لار اىكى يerde يازىلان بولۇسا، عىب لاشمانىڭ. مثال اوچىن: «آلتنىن اوْتسا يېلىشىر، آدم زحمت دە». بو نقلينىڭ يارىسى آلتنى حاقدا بولۇسا، قالان يارىسى آدم يما زحمت حاقىندا آيدىلىپ دىر.

بو يېغىندىنگ اىچىنە سىيغىدىرىلان نقل لارىنىڭ اۇرأن يارامازلارى ھە باردىر. يۇنە بىز اىل خلقىنىڭ دىلىنىدە كۆئەن آيدىلىپ گلىيان بولار-بۇلماز نقل لارى ھە چارە سىز ياز مالى بولۇدق. يۇغسام، گوچىچلى دن گل اىسى گلر. يا: «ناچارىنىڭ ساجى اوْزىن-دا بولۇسا، عقلنى قىسقا بولۇر» دىيىن ناقىل لار بىزىنگ پىكىرىمىز بىلەن جىپس دأل. باشغا-دا شۇنگا منگىزش نقل لار باردىر. يېغىندى-دا اۆزگە ملتلىرىنىڭ نقل لارى بىلەن منگىزش نقل لار بار. يۇنە ايندى بۇ نقل، ترکمن نقل مى؟ يما-دا اۆزگە خلق لارىنىڭ نقل لارىنىڭ ترجمەسى مى؟ بىز اولاردان آلىپ دىرىيس مى؟ يما اولار بىزىن آلىپ دىرىلار مى؟

بلى داڭ. مثال اوچىن: «آغىر مايان كىلا ياغلىق دانگما (=دانگىلماز، دانگماق). بۇ نقل پارس لارىنگ ھم آراسىنىد: «سرى كە درد نمى كىند دىستمال نمى بىندىند». دىيىپ آيدىلىار. شايد باشقا ملت لارىنگ ھم شۇنگا منگىزش نقل لارى بار بولسىن.

سۆزۈمىزىنگ آخرىندا، كتابدا گوپېرىلن يالنگىش لېق لارىنگ دوغروسىنى ھم -دە بۇ نقل لاردان آيراتىن نقل لارىنگىزى بىزه يازىپ يوللاماسا غىنگىزى سىز قىدردان لاردان خوايىش اديياريس.

مشهدقلى قىز

بندر تىكىن، گون دوغار اقتصاد كۈچەسى، ۱۶۵.

آت

آت آتا چىر، أر دايىا (= اىيت آتا، أر دايىا).

اييت آتا، أر دايىا.

آت آدامىنگ قاناتى دىرى.

آت آررىقىلىقىدا، قىز غريبلىقىدا.

آت آلسانىگ، عقلينىگ سالىپ آل.

آت آلسانىگ يۇرۇغا بىلەن يئوروش آل، هلى آلسانىگ عقل بىلەن
ھوش آل.

آت آلسانگ قونان آل، دویه آلسانگ اینن.

آت آلم، ایده ر آل؛ عیال آلم، حوسدار آل.

آت آياغينا نال قاسانگ، قورباغا آياغين قالديرار.

آت باسيشيندان بللى، أر باقشيندان.

آتىنگ آدى اولى، دويانگ دابانى.

آت بولماسا يوْل بولماز، ديل بولماسا ايل بولماز.

آت آيلامدا بللى، باى سايماندادا.

آت آيلانار، قازيقدا دوراز.

آت ايرسغالى آلنинدا.

آت اوركى يريندن، أر قورقان يريندن.

آت اوْز ايهسىنىنگ آستينندا آغساماسين.

آت اوستى خىاللى، داغ باشى دومانلى، دوقما اوستى يلى.

آت باسمان دىين يرينە باسار، ايش دوشمن دىين يرينە دوشىر.

آت توبىوغينا، آت چيدار.

آت بولسا، حامىت تاپىلار.

آت چاپىشيندان بللى، بايقۇش اوچۇشىنidan.

آت دوستى، آتا دوستى.

آت زىنتى قويروغۇ، عيال زىنتى ساچى.

آت قاوىسى ارين لك بولار، آدم قاوىسى بورۇن لاق.

آت قدرىنى مىين بىلر، اوْق قدرىنى آتان.

آت قىليغىنidan ايمىنى آرتدىر، اىيت قىيليقىنidan اينه گىنى

دارتقىدير.

آت قىليغىنى ايهسى بىلر.

آت مون-دە آتانگ اؤيونه بار، دۇن گى-دە دۇغان اؤيونه.

آت مونەنинىڭى، دۇن گىھەنинىڭى.

آت مراد.

آتىنگ آتاسى آرپا.

آتىنگ بارقا يوْل تانى، آتانگ بارقا دوْسەت تانى.

آتىنگ يورووك بولاندان، بختىنگ يورووك بولسۇن.

آتى آت بولينچا، ايهسى مات.

آتى بارىنگ قاناتى بار، اوْغلى بارىنگ دولتى.

آتى بولانىنگ ايتى بولار.

آتى دئوْوك قاررىدار، يىگىدى اوْراق.

آت يۇرتماز، بخت يۇرثار.

آت يورە گىنگى تۇربا سالماسانگ، كىشى گۇونون گۇرۇپ بولماز.

آتى يارىش اؤلدۈرر، أرى نامىس.

آتى ياغ بىلن، دويانى داغ بىلن.

ايکى آت دېپىشر، آراسىندا اشىك اؤلر.

ايکى آت قاپا گلمەسىن، بىرى قاپى دان گىتىمەسىن.

ايىمىلى آت آرماز، آياولى دۇن توْزىماز.

تىكلىدەنگ قدرىنى ايهسى بىلمىز آت بىلر، ياغشى يىگىدىنگ

قدرىنى اوباسى بىلمىز ياد بىلر.

چامان-دا بولسا، اوستى آمانجا.

بدو چۈل ايجىنده، گوھر كول ايجىنده.

دۇل گۆز بىلن عيال آلم، پىادا گۆز بىلن آت.
ياغشى آت اوئىگۈنى گۈزلەر، ياغشى يېڭىت سۈنگۈنى.
ير قاناتى آت.

آقا-انه

آتا راضى خدای راضى، انه راضى پىغامبر راضى.
آتا كىسى، اوْغلا حلال. (دين)
آتا-انه بۇلسما بۇلسۇن، آغزى بۇرنى بۇلماسىن.
آناسى باشغا بىلن قويان آولاما.
آتاسىز يتيم، انه سىز يسىر.
آتاسىن بىلەمەدىك آبراينىن بىلەمەز.

آتالى اوْغۇل، خۇجالى قۇل.

آتالى اوْغۇل، خۇجالىغى بىلن.

آتانگ اؤلسە قويارلار، آ atan اؤلسە سويارلار.
آتام اؤبۈننەن بىلەن تخت دالدىر تخت دىر؛
قايىن اؤيومىنگ بىلەن تخت دالدىر بخت دىر.

آتانگ اؤبۈنى ياغى چاپسا بىلە چاپ. (حقوق)

آتانگ تامدىراچى مى؟ ياتويدو كچى؟

آتانگ زاغ، انه نگ زاغ، نېرەدن دوغدونگ اوزونگ آق.

آتانگ قاررىسا قاج.
آتانگ قاررىسا قول، آلم، انه نگ قاررىسا قىرناق.
آتانگ قاررىسا نؤكىر گىرك دال، عيال قاررىسا ايت.
آتانگ ميراب بۇلاندان، يېرىنگ اوْيى بۇنسۇن.
آتانگ-انه نگ يورەگى، اوْغۇل-قىيزىنگ اوستوندە؛ اوْغۇل-
قىيزىنگ يورەگى داغدا-داشدا بۇلار.
آلتى آغا بىرىيگىپ آتا بۇلماز، يدى يىنگە بىرىيگىپ انه بۇلماز.
انهلى يىسىر بۇلماز، آتالى يتيم.
انه نگ اوْوهى بۇلسالىم كىش بۇل.
اوپىناسا اوْغۇلى يىنگەر، چىنلاسا آتاسى.
لاليڭ دىلىنە انهسى دوشىر.

آجي-سوىجى

آجي-دا بۇلسما چىن (حق) سۈز ياغشى.
آجي سۇراغ بىرىپ، سوىجى جوغابا قاراشما.
آجي سى بۇلمادىغىنگ، سوىجوسى بۇلماز.
آجينى بىلەمەدك، سوىجىنى بىلەمەز.
آجينى، سوىجى يۇوار.
آيران بىر سىم آجي، سوىيت بىر سىم سوىجى!
إِلَيْمَ آجي، اكْمَهَ گِيمَ سوَيْجَى!
يېر آجي نىنگ يېر سوىجوسى بۇلار.

آدم

آدم آدمدان قوْتۇلار، آدم بىلمەدن قوْتۇلماز.
 آدم آلاسى اىچىنдиھ، حيوان آلاسى داشىندا.
 آدم الى آبادچىلىق.
 آدم الى آوىلىق.
 آدم الى قىزىل گۈل.
 آدم اىي ھوادىر.
 آدم بار، آلادا بار.
 آدم سۇراشا-سۇراشا، حيوان ايسغاشا-ايسباشا.
 آدم كىچى كۈنگۈللى سادا بۇلمائى.
 آدمىنگ قېرى، بىلانينگ زھرى.
 آدمىنگ كىچى جەڭى، ايتىنگ گوجوچەڭى.
 آدمى يۇل آچار، أدىگى سوو.
 آلتىن اوتدى بىلەن، آدم زەمىتەدە.
 داغ داغا يەتمەز، آدم آدما يېتىر.

آررېق

آررېق آنگ بىلمىز، آج ھۆۋىرى.
 آررېق حالىن بىلسە يېقىلماز.
 آررېغىنگ آنگى بۇلماز.

بىر آجىنى، بىر سوبىجى كىسىر.
 سوبىجىنى، آجى كىسىر.

سوبىجى زىپ-دە بۇلسما، آجا ال بىرمىز.
 سوبىجى-سوبىجى اىيمانگ، آجى-آجى گأڭىرمەسى باردىر.

آچ ھم آچ ليق

آچ باشىم، دىنچ باشىم.
 آچ تاوبىق دويشوندە دارى ئۆرر.
 آچ داشار چىقار، يالانتاج اىچر كېرر.
 آچ دۇيماسا، دۇق گأڭىرمىز.
 آچ ليق نامە اىيدىرلىز، دۇق لۇق نامە دىيدىرلىز.
 آچ لېينىنگ قدرىنى بىلمەدىك، دوق لۇغىنگ قدرىنى بىلمىز.
 آجىنگ آنگلى بۇلماز، آررېغىنگ ھۆۋىرى.
 آچى كېلتىمە، دۇقى درلتىمە.
 آجىغان اؤلمىز، آلنگاسان اؤلر.
 آزىرغانان آج قالار.
 اىچى آجىنگ، گۈورەسى پۇچ.
 دوق سىلکىيەمانى، آج دۇيماز.
 بىل آجى قالانىنگدان، آى آجى قال.

۱۳

የዕስናን ተገኘ ማርጫ (፲፻፭) ዓመት አጋጣሪ ጥሩ ዓይነ
 የዕስናን ተገኘ ማርጫ ተደርሱ ስምምነት ተገኘ ተደርሱ ተገኘ ተደርሱ
 ማርጫ ተገኘ ተደርሱ ተደርሱ ተገኘ ተደርሱ ተገኘ ተደርሱ
 ተገኘ ተደርሱ ተገኘ ተደርሱ ተገኘ ተደርሱ

۱۳۲

بىر آغاچ مونوب بار آجاجى ايراما.

كؤنگول كؤنگولدن سوو ايچر، آغاچ ميوه سيندان.

كؤنگول يوركден سوو ايچر، آغاچ كؤكوندن.

آغىز

آغىز-آغىزدان بلى، قولاڭ-قولاقدان اشىتىگىر.

آلینما بولاندان، آغزىما.

ال آغاذا ياقين.

ايچ بلاسى آغىزدان.

پائى يامانىنگ بىر آغاچى سوودا بولار، بىر آغاچى اوڭدا.

گۈرك اگىندان، نۇر آغىزدان.

بورك آغىزدا.

آقماق

آقماق آياغ اوستوندە قارزار.

آقماق آياغىندان تۇزار، باليق باشىندان پۆرسار.

آقماق بند توئار، عقللى ياب قازار.

آقماق پائىندىن ميراث گۈزلار، سىگپىرسىت اىيت يالاغىندان.

آقماق كۈپرى بۇزار، عقللى كۈپرى بېجىر.

آقماق كلهدن عقل چىقماز ياشىقسا-دا گل چىقماز.

آقماق مىھمان اوى اىھەسینە ھەۋدور ادر.

آقماغا عقل اۋورتمك، دويپ سىز قۇيا داش آتان يالى دىر.
آقماغا تۇي كأن، اوغانچ سىزىا ھىزىل.
آيدىبىچى آقماق بۇلسما، دىنگلەيچى دانا گىرک.
ادرنى بىلەمزە يعنى نە حاجت.
اۋزونى اۋون آقماق، عىالينى اۋون قۇرۇمساق.
اۋزونى اۋون اولى آقماق، ھلهىنى اۋون كىچى آقماق.
ايش مشكل دىر آنگلامازدا دوش گىلسە.
قوش اوچۇشىندان بلى، آقماق سۆز آچىشىندان.
نادان دوستدان دانا دوشمان ياغشى دىر. (ذليلى)
يۇرغالى بىلن يۇلداش بۇلما، آقماق بىلن سىرداش بۇلما.

آلتين-كوموش

آلتين آرتدىرما، دوست آرتدىر.
آلتين آلمام، آليش آل.
آلتين اوْتدا بىلىنر، آدام زحمت دە.
آلتين كوموشىنگ كۈنهسى بۇلماز، انه-آلانگ بىناسى.
آلماز هاپانگ اىچىنده-دە گۈرۈنر.
خر باقات خر تانار، زىرگەر زىر تانار.(فراغى)
زىر قدرىنى زىرگەر بىلر، بال قدرىنى بىقال.
قىيزىل دۇر يىرده ياتماز، گوھر دۇر كولە ياتماز.
قىيزىل گۈرسە، خدر آزار.

قىزىل مونگ بىل يerde ياتسا زنگ آلماز.

قىزىل يerde ياتسا پۇس توئماز.

كوموش رىال لايا قاچسا، ايکى گوندە مىس بوڭار.

كوموش باقىدا يالپىلدار.

كوموش گوچ.

يىتى قىزىل تىز سۇلار.

آو آوجى باليق

آو آلچاق (=آولاجاق) قوشۇنگ چونتى اگرى گىرك.

آو آو، دىل آوى.

آوجى آوجىنگ ايزىندان بىر قايدا يېر.

آوجىمىسىنگ؟ آنگچىمىسىنگ.

ايىمەدىك آوجى آلار.

باليق ايىسە قورۇغى سىمرأر.

باليق چۈلدە چىراتان اوتلار، دويھ سوودا چوران.

باليق چى باليغينا يۇرار.

باليق دىرىلىگى سوۇ بىلن.

باليغىنگ اۆزى سوودا بوڭسا، گۈزى قىردا بوڭار.

آيدىم-ساز ھم باغشى

آيدىم ساز آدامىنگ عمر يولداشى.

باڭشىنگى هاي دان، مۇلانگىقى واى دان.

دولت ايله گلر بوڭسا، باڭشى بىلن اوْزان گلر.

قۇرباغا ساز- صحبت دە، قارىنچغا مەختى دە (=قارا گوندە).

آيرالىق

آيراجىلىق آجي بوڭار.

بوۇماز اۇلوم علاجى (=چارەسى)، آيرالىق اوْندان آجي.

ياد ايتىنگ قورۇغى يامىزىندادىگىر.

اخلاص ھم نىت

اخلاص بىلن آغلاسانگ، سوقور گۈزدن ياش چىقار.

اخلاص بىلن ايشلەسنىڭ، اوچى ياد مىرا دىگەر ياقىزا.

اخلاص كرامىت دان گوچىقلى.

اخلاصا بۇستان.

اخلاصا مزاد.

بوڭسوۇنا بۇستان يېتىپ دىر.

نىتلى (=أميدلى) قوش، كعبا يتمىش.

نىتىنگ يولداشىنگ بوڭار.

ياڭشى نىت يارپى دولت.

أر حاقيندا

أر آقار، عيال بند.
أر أرى تانار، عيال أرى تانيماز.
أر اؤلدورىپ أرە باران ايل تۈرەسى
أر يانىندان أر تۇتۇنان ايکى دىننگ يوز قاراسى.

أر ايشلەمز، قۇراڭ ايشلەر.
أر دالنان قىز أرسىز قالار.
أرده يورك بۇلسا ايشى قىن بۇلماز،
سۈۋىش گونى قوج يىيكتەدە اوپۇن بۇلماز.
أر دوغان يېرىنى كويىسالار، ايت دۇيان يېرىنى.

أرسىز ھىلى، اوپان سىز آت.
أر قاررار، كەنگول قاررىماز.
أر قاررار، هنگام قاررىماز.
أر قاررىسا اركىن قالار، عيال قاررىسا گۈركەن.

أر قاويسى اویناشلى بۇلسا، آنگلاپ بۇلماز،
دۇن قاويسى آتلاز بۇلسا ياماب بۇلماز.
أر غضبىنا چىدادىم، قايىن غضبىنا چىدامادىم.
أر گىزسە رزقى آچىلار، عيال گىزسە عىبى.

أريم آلدى، عالم آلدى.
أريم اۇرماز دىيىمە، چاغام سىيمىز دىيىمە.
أرينىڭ آيدانى نامە، قايدانى؟
أرينىڭ يۇلداشىندا، ھەلەينىڭ بۇيداشىندا.

أرە غايرات، تانگرا قدرت.
أر-ھەلەينىڭ اۇرۇشى، ياز گونونىنگ ياغىشى.
أرى أر بىلەدىك، اللەنى بىر بىلمىز.
أرى-أر بۇلانينىڭ ھەلەي شىر بۇلار؛
أرى أر بۇلمادىغىنگ ھەلەي قاراير بولار.
أرى قاوى بولان عيال، گون-گوندن ياش گۈرۈنر؛
أرى اربىت بۇلان عيال، گون بە-گوندن قاررىيار.
بۇ دۇنيانىنگ بېشتى — ياغىشى بۇلسا خاتىنى؛
يامان بۇلسا خاتىنى — اىچىننەدىر تۇتۇنى،
يانا-يانا گىدر سن ذرە قالماز بوتىنى.
خاتىنинىڭ ھاندان بۇلسا، گىل گىدىنگ شۇندان.
خاتىنинىڭ يامان بۇلسا، يۇرت دىنجى لېغىندا نە پىدا.
قاوۇن ايسىنگ مورروگىنى ايى، مورروگىنە طاغامى؛
أرە بارسانگ مۇرقلابار مۇرتۇندا دىر طاغامى.
ياغمىر بىلن يېر گئگار، آلقىش بىلن أر.

اشىك

اشىك-اشىكدىن قالسا، قولاغىندا گىس، بۇرۇنى دا.
اشىك اۆز دىنگىنى قاشار.
اشىك اولسە، اىتە بايرام.
اشىك كۈمكەلەشىپدىرلر.

اشِک سِمِریسَه ایه سینی دِیر،

اولاغ سِمِریسَه ایه سینی قابار،

اشِک سِفِالانماٽ بیلمز، سِبِغِر سِلکِینماٽی.

اشِک لینگ آیاغی يادار، ایکی هلهٽ لینگ قُولاغی.

اشک ياليندان قاررار، ايت گُؤزوندن.

اشِکِینگ کُپری دن گچینچا، دونگوزَا دایي دیي.

اشِکِینگ يوکى ينگيل بولسا، هيسيسلدار.

اول اشک ده يوکوم يوق، ييقيلسا خبريم يوق.

اولمه اشِگِيم ياز بولار، يورۇجا ديزدان گلر.

نه ايشينگ بار نۇخُوردا (ماخيردا - بوخاردا)، اشِكِينگ اتمه سه

کُپری ده؛ يات قۇلاغينى يافيردا، تاپان-توبانىنىڭ بُخوردا.

اقتصاد

آرزاينىڭ چۈرباسى داديماز.

آرينگ زھرينى چىمەدىك، بالينگ قدرىنى بیلمز.

آز بولسا يتر، كۈپ بولسا گىدر.

آستا يۈرأن آليس گىدر.

آشىن آيان آشا يتر، دونۇنى آيان تۇيا.

آغلامادىق اوغلانا امچىك يوق.

آلقارغادا حقيم بولسون، قىش گلمەسە ياز گلر.

آلانينىڭ بىگەنىپ، بىرەنинىڭه قىياناما.

آلسانگ بىتر، ساتسانگ بىتر.

آلسانگ بىتر، آلماسانگ بىتر.

آلمازاقدا برمەزك، برسە اوقي گلمەزك.

آلماغى قاوى گۈرسىنگ برمائى هم بىل.

آل-ها آلا دويتزم.

آهایت دىيگىن اوغلانيم، سامات دىيگىن اوغلانيم؛

ملا برجىك چۈرەگىنگ اۋزونگ اېيگىن اوغلانيم.

آيازخان چارغىينا باقاراق.

ارتىركى قۇيرۇق دان، بو گونكى اويكىن ياغشى.

اکەنە بار، اكمەدىگە يوق.

الينگ ياغ بولسا، باشىنگا چال.

بىتمىزدن بىت آل.

بخارادا اوغلى (مالى) بولانىنگ مۇندادىلى بىك (= قارنى دوق).

بىر ال بىلن اىكى قارپىز توتوب بولماز.

بىر ذرآنىنگ قدرىنى بىلمەدىك، مونگ ذرآنىنگ قدرىنى بىلمز.

بۇغاژى بۇعماسانگ، بۇغاژ، بۇغاژ دويانى يۇويدار.

بۇ اوئيونگ ايشىيفى، اول اوئيه دوشىز.

بۇ بىل ايسىنگ تۇخۇمى، گلن بىل ايسىنگ بۇخۇمى (= بۇخۇنگى).

تاژه بايدان پول غرض آلما، قاپى قول بىلن دوست بولما.

تىكىن سىز گول بولماز، زهرسىز بال.

توتون (تۆسسىه) تونگىدەن چىقار.

تۆمۈس كىڭىنگ قايىناما، قىش قازانىنگ قايىناما.

چىچەلأپ يىغنانىنىڭ، چاناق لاپ دؤكمە.

چؤکن دويه ير آلار.

چيقداجى چىقمانى، گىرددەجى گىرمىز.

حالىنگ بىلىپ خارچلاسانگ، جوبىنگ پولى توڭىمۇز،

گېينىڭ بىلىپ گېلەسنىڭ يوزونگ نورى دەكولمىز.

خلوچا ياقىن راق.

داما-داما گۈل بۇلار، هىچ دامماسا چۈل بۇلار.

دامارا گۈرۈ قان آل.

درىك درەمى تۇتار.

دەكولن چاناق دەۋوولمىز.

سانغى سىز اوچان قوش، قۇنالغاسىن يانگىلار.

سۇنۇقى تويكوريك ساقغال ازمىز.

شايىنگى بر شام چراغ آل.

شىرواندا اوغلى بولانىنگ مۇندادا بىلى بىك.

غازىنگ آغزىنى اوئىكەنىپ، قاق قارغانىڭ آبىشى آچىلىپ دىرى.

قلىجىنگ قىسقا بولسا، بىر آردىم اۋىنگاراڭ.

قوش قاناتىندان كىرەھى اىستىمۇز.

قىش غىمىنى ياز آبىن، ياز بۇلماسا گویىز ابى.

كىسمەسنىڭ قاناماز.

كۈپ بىر گۈزلەل (كائان بىر-دە گۈزلەل آل)، گۈزلەل اۋز يانىنگدا

قالسىن.

كۆپرەنى گۈرۈيأنگ، دىشىگىنى گۈرۈنگۈق.

گۈل اۇز بىتن يېرىندە قىيماتدىرى.

گۈچچىك دىيىپ اوْدۇنگ اۋچورمه (= ياقما، توكتىمە).

گون گويچلىنگىكى، قاواوغىغا دېشلىنگىكى.

گىيج يات-دا اىر تۇر، آلتى پىشگە آرتىق اۇر (= اىگىر).

گىدن گىتىرر، اوْتۇران نىرخ سۇرار.

گىرددەجە گۈرۈ چىقداجى.

لۇلینى سۇۋار-دا پولونى آل.

مۇختى بخارا-دا يوق.

مۇختى شرابى قاپى-دا اىچىر.

يانان اوكۇزە ئىيم يوق.

يا زۇر گىرك، يا زىر.

ياقىن داڭى سىپاڭ، داش يىرداڭى بىدەدن قاوى.

يدى اوْلچە بىر كىس. (دققىت)

يۇواش گىدن ياداماڭ.

يۇپىك ساقلانماسا يونگ بولار، بىكە ساقلانماسا گۇنگ (= گۈرم)

بۇلار.

يۇرتانىنگ ايزىندان، يۈرۈن-دە يېنر.

يۇرغانان گۈرۈ آياغ اوۇرات.

يۇلى آز-دا كىرەھى كۆپ.

يونگ يوپەگە دەنەر، پول بېچەگە.

اکراچیلیق تایخان

آجیقسانگ آرپا اک.
پالچیغا قارسانگ، قیلچیغا قارارین.
تایخان مرد، ير جومارت.
تایخانینگى ياغاندا، چوبانینگى اولنده.
تایخان يدى دن بىر.
تخم آل-دا يىرە بار، گئىرمەسە مانگا گىل.
گۈگۈنه قۇوانانىنگدان، آتانگ گۈرونە.

اگرى

اگرى أردن دۇغرى اىت ھم ياغشى دىير.
اگرى بىلن اوڭۇز-دا دۇغرى بۇل.
اگرى-دە بۇلسا يۇل ياغشى، قاررى-دا بۇلسا قىز ياغشى.
دۇغرى اوْزار، اگرى آزار.

امنیت

آج باشىم، دىنج باشىم.
آى دا گلىسىن، آمان گلىسىن.
چامان-دا بۇلسا اوستى آمانجا.
گىچا قۇرت دىگەسە كعباً بارار.
دىك گىزىن، دوق گىزىر.

دېلىنى دېشلەن باشىنى آمان ساقلار.
يولاغچا يۇل اوْزادانا ايل آمان بۇنسون.

اينانچ

آغjac آرابا قىرق گون اوْنگوندن شىقغىلدار.
آلچى هاييات، تاوخا دولت.
آلمانى آت گۈنگە، يىرە دوشىيانچا يا هو! يا فلك!
اوْت اوْراز.
اوْنگى گىلندن، سوْنگى گلىسىن.
اوْيلەدن سونگرا اىت ياتار، ايتىدۇن سونگرا بى دولت.
ايلىكى آغرى فرشته آچار.
بىندا قاچسانگ توْتۇلارسىنگ، خدайا قاچسانگ قوْتۇلارسىنگ.
پائى آزمانى، بلا يۇقماز.
تۆكۈل ايشىنى خُدai اوْنگارسىن.
چىقداجى چىقمانى، گىرددەجى گىردىز.
خىلا سالان يېرىتىلار، حقا سالان قوْتۇلار.
خۇدپارازلىقىدان، بۇتپارازلىق ھم قاوى.
داغدانلى تايماز، تايسا-دا آيماز.
صدقانگ قبول بولجاق بۇلسا، گوندوغارдан مېيمان گىلر.
قان قازانچ.
گۈرگىنى گۈرمان، گۈرە گىرمىك بۇلماز.
مال اىهەسىنە چىكمەسە شۇم لۇق.

انه

اًناڭكى ام بۇلماز، اگر بۇلسا كم بۇلماز.

اًنمدە بۇلاندان — آيامدا.

اًنمەدە بۇلسا دىلارين، آيامدا بۇلسا يالارين.

انه زادى اورتادا، گلين زادى هالتادا.

انهسى اوْوننى آلم، يىنگەسى اوْوننى آل.

انهسىز اوْغلان اوْيىنماز، قاپاق سىز قازان قايىنماز.

انهسى كؤولى نىنگ، قىزى كؤولى.

انهسى گولمەدىگىنگ چاغاسى گولمز.

انهسىن گئر-دە قىزىنى آل، قىراسىن گئر-دە بىزىنى.

انهسى يوقۇنگ آتاسى يوق.

انه مىنگ أرى بار، من فقيردان خىرى يوق.

انه مىنگ، يانامىنگ.

بىر دۇغرانا، بىر دۇغاندا.

اوْبا

اوْبا آلم، قۇنگىشى آل.

اوْبا اوْغرى سىز بۇلماز، جىڭل شاغال سىز.

اوْباسى بىلانگ، ناموسى بىلە.

اوْبا قىزى اوْسۇراق، اوْسۇراق-دا بۇلسا شۇل ياغشى.

اوْبا گلن، توبَا گلر.

اوْبالىق مى؟ ايل لىك مى؟ اوْبالىق دىيسىھ - اوْغۇل، ايل لىك دىيسىھ - قىزى.

اوْبانگ گۈچك دىيپ اوْدۇنگ توكتىمە، ياغى گلچك دىيپ مالىنگ توكتىمە.

اوْغىرى سىز اوْبا بۇلماز، كؤولى سىز طابىا.

قوينى بايرى كۈپلىر، اوْبانى سايرى ئۆيلى.

اوْرۇش ساواش

اوْرۇش اوْتۇر، اوْجاش اوْتۇر.

اوْرۇش، اوچما بار، دالاش تاما (تامۇغا) بار.

اوْرۇش اوْيىكەلش، ياراشماغا يېر قۇي.

اوْرۇش-سۇويش، ياراششارا يېر قۇي.

اوْرۇشماق ايتە ياغشى.

اوْرۇشماقى ايتدىن اوْورن.

اوْرۇشۇنگ گىنگەشى يوق.

اوْرۇنىشىن ياغىنگ اوْرۇشماقا ياغشى.

ساواش گونى قوج يىگىتىدە اوْيۇن بۇلماز.

قان سز ساواش بۇلماز.

اوْغلان

اوْغلان آغلار گون گچر، قۇزى مآلار يېل گچر.

اوْغلان عزيز، ترميتي اوْندان-دا عزيز.
اوْغلانلى اؤيدىه، اوْغرۇلۇق ياتماز.
اوْغلانلى ئينگ اوْغرۇلۇغى ياتماز.
اوْغلانلى ايچىرده غىبىت يوق.

اوْغلانلينگ آش مازاسى يوق، قويۇنلينگ گۈچ مازاسى.
اوْغلانا يوْمۇش بوْيۇر، ايزىندان اوْزونگ گىت.
اوْغلان ياشدان، عيال باشدان.
اُوولون اوْغلان، اته گە سىچار.
بۇلجان اوْغلانىنگ، بۇلۇشىندان بلى.
دشىكلى داش يرده ياتماز، اوْغلان اوْينار چۈپ سوقار.
كىشى كۈنگۈنى گۈرجىك بولۇپ، اوْغلانجىفييم آتاسينا
منگىزەمەدى.

اوْغۇل

اوْغۇل اوْساللى قىز اوْساللى يىگىدە دولت دالمى دىر؟ اوْغۇل
اوْسالسىز قىز اوْسالسىز يىگىدە محنت دالمى دىر؟
اوْغۇل دير دولتىنگ باشى، قىز-دا بولسا كۈنگۈل خوشى.
اوْغۇل سىز دولتىنگ سۇنگى پۇچ بولار.
اوْغۇل سىزا دولت يوقدۇر، عيال سىزا عشرت.
اوْغۇل-قىز دونيادە ياغى دير ياغى، ياغى سىز دونيائى نادەيىن
داغى.

اوْغۇل قىز دونيادە ياغى دير ياغى، ياغى سىز گونونگى اوْت آلسىن
داغى.

اوْغۇكى آتاسى تانار، آتى اىيەسى.
باشا دوشىم ز اوْغۇل-قىز، باشا بلا گىتىرر.
ساتىلان قىز، چىخ دان داش.
سۈيىم ز اوْغۇل، يورت قالار.

اوْقۇو، هوئار، بىلىم

آدم آدم دان قوتولار، آدم بىلىم دن قوتولماز.
آز اوْقى، ياز اوْقى.
بىلىم گۈركى ايل گزر.
اُقدادىم دىيمە، بىلىدىم دىي.
بىر اوْقانما، بىر دوقانما.
بىلىملى اوْچار، بىلىم سىز قاچار.
بىلىملى اؤلمىز، بىلىم سىز گولمىز.
بىلە گى بولان بىرىن يىقار، بىلىمى بولان مونتىنى.
كۈپ اوْقان، كۈپ بىلر.
هونارى اؤورىن-دە يىگرن.
مۇنگ هوناردىن ذرە دولت ياغشى دىر.
يىگىدە مۇنگ دورلى هونار ھم آزدىر.

اوْئى

آباد اؤيدە بىل بولار، بىباد اؤيدە بايقوش.

اونگوندان اوپونگى بزه، سونگوندان بويونگى.

اوی اولیا، عیال مجھه ویر.

اوی اویه ياغى، گۆز گۆزه.

ایت

ایت آچلیغیندان بوق اییر.

ایت آرریق لیغینى قۇردا بىلدىرماز.

ایت-اٹه، دونگۇز شالا.

ایت اولسە، ایهسى گۆمۈر.

ایت اوولیمانى ایل يانماز.

ایت ایته بویرار، ایتده قویرۇغىنا.

ایت ایتى گۈرنىدە، آلالاشار، ایت قۇردى گۈرنىدە بىلەلەشىر.

ایت اوسۇرمانى اوپىرە بىلمىز.

ایت اوپىرسە كىرون گچىر.

ایت اویکەلائىنى ایهسى بىلمىز، قىرقاق اویکەلائىنى بىكەسى.

ایت ایهسىندن تاقارچاق اىستار.

ایت ایهسىنى تانار.

ایت بۇل، كۆپ بۇل.

ایتدن اوئانماسانگ-دا، ایت ایهسىندن اوغان.

ایت دوغان قىربانلىغا ياراماز.

ایت دۇيان گونى، اوغۇرلىق ادر.

ایت دۇيان يېرىندە قالار، ار دوغان يېرىندە.

ایت دۇيان يېرىنى كويىسأر، ار دوغان يېرىنى.

ایت دیوانادان قۇرقار، دیوانا ایتدىن.

ایت گىلدى، قۇت گىلدى = ایت گىلدى، بخت گىلدى.

ایتىنگ بۇبۇنوا گوھر داقسانانگ، ھم ایت آغلار ھم گوھر.

ایتىنگ دردى بولماسىن.

ایتىنگ دفترىنده آدى يوق.

ایتىنگ قارغىشى قۇردا يتىمىز (= يۇقماز).

ایتىم قۇتوم.

ایت نه قارا گئرسون، نه اوپرسون.

ایتىنگ يامانى قىرا دىنگلىك.

ایت وفا، عيال بى وفا.

ایته-دە اوپيات ياغشى.

ایت هم اوز اوپىرەسى گىلندە اوپىرسە.

ایته سارى ياغ ياراشماز، اشەگە زعفران.

ایت هر كىمىنگ چۆرە گىنى اىينى بىلەلە.

ایت يارماز دىيمە، اشىك (= آت) دېمىز دىيمە.

ایت يالاقسىز بولماز، چوپان چولوقسىز.

ایت يالاغىنى يالاماسا، دويماز.

ایتى اؤلدورىن، سوپىرلار.

ایتى قىسسساسانگ سىچار.

ایتى كوش-كوش اؤلدورر، أرى نامىس.

آج ایتىنگ قویرۇغىنى، آرریق ایت يالار.

آچيق قابى ايت يالار.

آدم آرريق قالماز، ايت گيريلىپ اولمز.

آرقالى كؤپك قورت آلار.

اویره گن ايت، ايه سينه قوناق گتير.

اولىله دن سونگرا ايت ياتار، ايتدن سونگرا بى دولت.

اوجيام بار، اولكأم بار، دويأم بار، دونيام بار، ايتييم بار، قواتيم بار.

ايگىچ بوقۇن ايت ايمىز.

ايلىدۇن چىقسا، ايت هم آغلار.

سسى سىز يابىشان ايت دن قۇرق.

قيزىل ايت شagal دايىسى.

ياد ايتىنگ قويىروغى، يامىزىندا گىرك.

يالاغى يوق (= بارمى؟)، ايقى بولار يالى.

يدى ولى نىنگ بىرى ايت.

بىرتىق دۇنلىنى ايت قاپار، پائى يامان حقدان تاپار.

های-های دىيسىنگ ايت چىقار، ايت دن اونگى قىز چىقار.

ايىش

آخ ات-ده واخ ات، اوز ايشينىڭ اوژونگ ات.

آدم ايشىدىن اولمز، ايگىچىن دن.

آرماسى يوقونگ، خۇراسى يوق، اوئيوندە اوئى اورباسى يوق.

اخلاص بىلن ايشلەسنىڭ اوچى دمیرە دىگەر يا قىزىلا.

ادىپ آلدىم، او روپ آلدىم.

آز سؤزلە، كۈپ ايشلە.

اليم ايشلى بولاندان، بختىم گوچىلى بولسون.

الى كۈپ ايشە ياغشى.

اوراق اورماق اويناماق، يې سورمك گىدىپ گلمك، قۇيۇن باقاما

قۇش باقاما.

هاييات گۆتونگ بوللاپ اوۇن الەمك.

ايشىنگ ارج تاپماسا، يدى يۇردا گۈچ.

ايشلەسنىڭ داماق، ايشلەمهسنىڭ ساماق.

ايشلەنگىدە قۇل يالى، گىزىنگە بىڭ يالى.

ايشلەجە گە ايش كائ.

ايشلەسنىڭ ديشلەرسىنگ.

ايشلەمهسنىڭ نايىنگ بولماز، ياقاسى بلىسى دۇنۇنگ بولماز،

مأركەدە سانىنگ بولماز.

ايشلائن اولمز، ايگلائن.

ايشىنگ اونگاندان، ديشىنگ اونگسۇن.

ايش دن آرتماز، دىش دن.

ايشىنگ بولسا اوستا بار، پۇلۇنگ بولسا قىسسابر.

ايشىنگ دوشىسىه ايتە يالبار.

ايشى توغان آدمىنگ اونگوندىن يارالى كىيىك چاق گلر.

ايشى قايدان، ديشى قايدان ساتاشار.

باقيپ آلدىم، باسيپ آلدىم.

بيكاردان تانگرى بىزار.

توموس کلائنگ قایناما، قیش قازائینگ قایناما.

چکسنگ زحمت، ياغار رحمت.

در دؤکسنگ، در آونر.

سن کاری خوار اتمه سنگ، اول سنی خور اتمز.

قالان ايشه قار ياغار.

کرونده اينر بولسا، يوك يرده قالماز.

گيدن گتيرر، اوْنوران نرخ سوْرار.

هر کيشى نينگ ايشى توتسا، قوم دىيەنى قىزىل بولار.

ايشان، ملّا، آخوند، صوفى

آخوندىنگ آيداننى ات، ادنى اتمه.

اركىنه قويسانگ خوجانى، ياتىپ ايجىر كۈجانى.

اولادىنگ ايتىنى بى حالى گۈرمە.

يابىنگ گىريمى بولماز، ملانگ بريمى.

چوپان اويدە يسىر، ملّا تويدا.

حالپاسىز اوستا بولماز، تقصیر سىز ملا.

دالى دالىنى سۆير، ملا اوئلىنى.

صوفى سوغان ايمىز، تاپسا قايىغىنى قويماز.

صوفىنگ اولموشى، قاضىنگ دۇرمۇشى.

گپ ملادا، عقل كىلەدە.

ملّا اوستونگە منت ساتار، ايشان اوستونگە كرامت.

ملالى اوبا مسلمان، اوستالى اويا آباد.

ملّا بابدان گچمز، اشىك يابدان.

ملّا برسنگ اليڭ چك، أره برسنگ ديلينگ چك.

ملّا بر-ده ديلينگ چك، اوستا بر-ده اليڭ چك.

ملّا بولماق آنگسات، انسان بولماق قىن.

ملّاسى (= چوپانى) كاڭ بولسا، توقلوسى حرام اولر.

نيمچە ملّا دين ييقار، نيمچە طبيب جان ياقار.

هر ملّا اوز بىلدىگىنى اوقار. (= سۆزلار؛ آيدار)

ياريم ملّا آفتى ايمان، ياريم طبيب آفتى جان.

يووسيز صوفى بولماز.

ايش تۇتمایان لار

اويدن چىقماز شاهنظر، اويدن چىقسا قار ياغار.

ايشىنگ قايرا بولسا اليڭ دىرى دىشىنگ دۆور.

ايشى قايدانا، دىشى قايدان چاق بولار.

بي دولتى دويانگ اوستوندە ايت قاپار.

پالان يرده آلتىن بار، بارسانگ باقىر (= باتغا) تاپىلماز.

درىادان سۇو يتىز، داغдан كۈله گە.

ايکى يوزلى آدم لار

اوکوز اولدى، اورتاقلىق ساولىدى.

باغدا اريک بار، سلام عليك بار؛ باغدا اريک يوق، سلام عليك يوق.

حالى گئریاң، يوزدن-دە گچەمۇق.

گچىنگ اوج، سۈزۈنگ پۇج؛ گچىنگ بوز، سۈزۈنگ دوز

ایل

ایل آغىزى ايرىك، قويون آغىزى گىمىرىك.

ایل آغرين توتوپ بولماز، چوواڭ (= چىلک) آغزىن بۇغۇپ بولماز.

ایل آغىزى كرامت.

ایل آغىنىق بولسا، دونگۇز دېچىقار.

ایل اوڭلاسا، آتىنگى (= ايتىنگى) سۆي.

ایل بار يرده، گېپ بار.

ایل بىلن كىسلەن بارماگىنگ قانى (= ايزاسى، آوىسى) يۈق.

ایل بىلن گلن، تۆيدۈر-بايدارام.

ایل دارلىسا، دارلى، قۇددريسا قۇددري.

ایلدەن چىقسا، ايت ھم آغلار.

ایل دوق بولسا، سن-دە دوق.

ايلىم-گونوم بولماسا، آييم-گونوم دوغماسىن.

ايلىندەن آيرا دوشىن، يدى يىل انگرائى؛ وطندان آيرىلان عمر بۇيى.

ايلىنگ گويىجي، سىيلينگ گويىجي.

ايله گىدين گلر، پىلە گىدين گلمز.

آز ايلىنگ داناسى گپلأپ-گپلأپ دالى بولار، كەپ ايلىنگ

دالىسى گپلأپ-گپلأپ دانا بولار.

خلق آيتسا-دا قلب آيتماز.

خلقىنگ دونون گىسىنگ سىينىنگ سىيلكەراػك، خلقىنگ آتىن
مونسىنگ گۇتونگ قالقاراق.

خلقىنگ عقلى بىلن عقللى بولۇپ بولماز.

گۈل بايلىغى، ايل بايلىغى.

يۇردادان يۈرن يولا بارار، يولدان يۈرأن ايله.

يۇلاغچا يۇل اوزادانا ايل آمان بولسۇن.

باتىر

باتىر ساواشدا بللى.

باتىر ياراسىيىز بولماز.

توركمۇن قوشۇنىنى آلىپ-دا بولماز، سالىپ-دا.

دوياً مونوب هاتابا بۇقما.

سرچەدن قۇرقان دارى اكمز.

سۇنگۇن ساييان، باتىر بولماز.

قۇرقاغى قاوسانگ، باتىر بولار.

قۇرقانا، قۇشا گئرۈنر.

يىيگىتىدە يورك بولسا، اوزگە سىين بولماز، آتدا آياق بولسا ساواش

گونى قوج يىيگىتىدە اوپىون بولماز.

يىيگىت گۈرە باتىر، آت چاپا يووروك.

بخت

آتم اوینونگ برهنى بخت دالدىر، تخت دير؛ قايىن اويمونگ
برهنى تخت دالدىر، بخت دير.
آت يورتماز، بخت يورقار.
إلى اوُزُونگ بختى بُوز.
بازارا بار، بختىنگ سينا.
بخت نيرهده؟ كول اوُسُوراند!!
بختا بردىم، تختا بردىم.

بختى گلن آجاج، چمچە بولۇپ قايماق اىيير؛ بختى ياتان آجاج،
قازىق بولۇپ توقماق اىير.
ساغ آل، سايىر چىقسا، بختىنگا.
حاسىسىسى قوتولجاق بولسا، طېبىي قارشى گلر.

بال

آغزىنگ آشا يىننده، اليينگ بالا باatar.
بال بولسۇن، گول بولسۇن.
بال توتان، بارماغىنى يالار.
بال ساتان، بارماغىنى يالار.
بال دىيمك بىلن آغزىنگ سويمەمز.
بوغداي قايقاتسانگ بال بولار، آرپانى قايقاتسانگ يال بولار.

سرىزىلەد

بای-غريب، بایلىق

بای آزسا سور ها-سور باشلار، بایتال آزسا قۇنانىن تاشلار.
بای اویناسا تاپىلار، غريب اویناسا چاپىلار.
بای اوْزونه بای.
بای بایا بىر، خدائى دا بایا بىر.
بای بريم سىز بولار.
بای بلادان، غريب آشدان.
بای دان بال يوقار.
بای دان يوقار، بال دان دامار.
بای دون گىسىه قۇتلۇ بولسۇن، غريب دون گىسىه نىردىن آلدىنگ!
بایلىق ال كىرى دير، كۆپلسە گىدر. (كىمنه)
بایلىقدان غريب دوشىن، يۇقدا بولسا بار يالى.
بایلىغىندان برمىز، بىگلىيىندن.
بای مالىنى بخىل قىسغانار.
بایىنگ ايشىكىيىندن-دە گىرر، دشىكىيىندن-دە.
بایىنگ اكەنى گلر، غريبيىنگ ادەنى.
بایىنگ پىشىگى تاوشان آلار.
بایىنگ چولون سىچر، غريبيىنگ گۇتون اچار.
بایىنگ قايماقى، غريب كىسمەگى.
بایىنگ قىزى بارقى بىلن، غريبيىنگ قىزى گئركى بىلن.
بایىنگ مىتى، غريبيىنگ همىتى.

بای یامان سوزله سه هم سؤزی گچر.

بای مال باسار، غریبی غم.

بایینگ گونی واي.

اود اودوندان دویماز، بای مالدان.

بیر باشدا قيرق ييل باليق اتمز. (اینانچ، تجربه)

بگ بوںماديق بگ بوںسا خورلانماديق ايل قالماز، بای بوںماديق بای
بوںسا، قوللمانی يوُرت قالماز.

تازه بای دان پول قرض آلما، قاپی قول بیلن دوست بوںما.

چئرک سیز چای دان، درِک سیز بای دان.

دریا داشاندا، بای جوشاندا.

دیری سینى سیلان بگ بولار، اوْلوسینى سیلان بای بولار.

بیگیدینگ دوستی بوںماز، جوبوسیندہ پولی بوںماسا.

یوقدان، خدای آلمادیر.

یوقسیز بوںسانگ یوق بول.

بخیل لیق

اییمه-ایچمه بول بخیل، باییماسانگ من کفیل.

بای مالینی بخیل قیسغانار.

بخیلينگ باغى گئگرمز، گئگرسه-ده میوه برمز.

سخنگ مالینا بخیلينگ دیشی قاماشار.

بیلان قومی قیسغانار.

بلا

بیر باش بلالى باش، ایکى باش ماشغالا.

بک قاپا، بلا گلمز.

بلادان جدر، جىر اتمه سنگ، ادر.

بلا نيرده؟ پالاس آستيندا.

بلا يانيندا شکر.

بىلەمۇق مونگ بلانى ساوايپ دىر.

پائى آزمانى باشا بلا گلمز.

تۇراج اوْز دىلىنندن بلا قالار.

سۈز ايزارلان بلا بارار (گلر).

قوۇلا بلا گلمز، قوۇل بلا بارار.

گۈزه بلا كىلەدن گلر.

گىچ قويدى، بلا قۇپدى.

بېرلىشمە، آغزى بېرلىك

آرقاسى داغدان بولانىنگ يورەگى داشدان بولار.

آرقالى كۆپك قۇرت آلار.

آغزى بېر بولان دوغان آسمانداقىنى قاچىرار، آغزى آلا بولان

دوغان يىندأكىنى اوچرار.

آغزى بېرە تانڭرى بېر، آغزآلانى قانگرى بېر.

آلتىنگ آغزى بير بولسا، آسمانداقىنى ايندرر، آلتىمىش آغزى آلا
بۇنسا آغزىنداقىنى آلدىرار.
ال إلى يووار، ايكى ال بىرىيگىپ يوزى يووار.
اولى ايلدە خدای بار.

ايکى يورك بير بۇنسا، اوْزاق يۇل لار ياقين بۇلار.
ايل آغزى (= آغزىندى) كرامت.

ايل آغزىنى يىنگىپ بولماز، چووال (= چىك) آغزىن بوغوب بولماز.
ايل اونگلاسما يتىنگى سوى.
ايلىم-گونوم بولماسا، آيمىم-گونوم دۇغماسىن.
سۋئىنهشىن يېقىلماز.

دولت آغزى بير چىلىگە، بى دولتلىك آغز آلاچىلىغا.
تاغانىنگ آياخى اوج، اوچوسى بير بىرىنە گوچىج، بىرى بولماسا هىچ.
قولان هؤورى كۈپ بۇنسا، بىر آغىز هىچ.
كۈپونگ آغزى بير بۇنسا، بىر آغىز هىچ.

كۈپونگ دىلەگى گۈل بولار.

ماشغالادا آغزى بىرلىك بۇنسا، خزىنە گر ك دآل.

بى دولت

بى دولت اينانچانگ، كاسب كأينجىنگ، يدى يىسر بۇنسا، بىرى
كۈپينجىنگ.

بى دولت اوغلومدان، دولتلى قىزىم.

بى دولتلر اوقىدا، قوچ يىنگىتلىر بۇقىدا.

بى دولتىنگ آغزى آشا يتنده، بورنى قانابدىر.

بى دولتىنگ اشه گىنى قوودۇز يارسا (= مالىنى اوْغرى سورسە،
قوئىنۇنا قۇرت دىگىه، مالىنى آلسالار، ياغى چاپسا، مالى
يىتسە)، دولتلأ خېر گلر.

بى دولتىنگ اوْغلى بۇلينچانگ، دولتلۇ نىنگ قۇلۇ بۇل.

بى دولتىنگ اوْغلى ائلر، دولتلۇ نىنگ گلىنى.

بى دولتىنگ باشىندان، دولتلۇ نىنگ آياغىندان.

بى دولتىنگ عىالى بولانىنگدان، دولتلۇ نىنگ قىرناغى.

بى دولتى اوْقۇ باسار، دولتلۇنى گولكى.

بى دولتى نىرددە گۈردونگ؟ قارا توپنگىنگ اىزىندا.

اوچى گلر توپار توپار، بى دولتى گۈزلەپ تاپار.

بركتلى دولت گىچ گلر، برسە اىھەسى باى بولار.

بى نامىسلىق

آراباسىينا گوچىسى يتمەدىك، آرچىننى دېھلەر (= آراباسى
چىكمەدىك آرچىن دېھلەر).

آلچاغىنى بىلەن، اللهسىنە قاراشماز.

آيغىرا جول يېر قىماق عىب دآل.

اكسىنگ اوْرمالى، اوْرسانگ دئومەلى.

بى نامىسما گوندە توى.

دگىم سىزە دگىم دگىسە بىر ساپار، گون اوْرتان اوپىوندە چىرغ
ياقار.

قازانا ياتاشسانگ قاراسى يۇقار، يامانا ياناشسانگ بلاسى.
كأرسىزى، عارسىز يىنگر.

پۇل

پۇل بىر-دە گۈزل آل، گۈزل اۇز يانىنگدا قالسىن.
پول بىلن ماتا آل.

پۇل بولدى، كول بولدى.
پۇلسىز بازارا بارايىنگدان، كوبون سىز گۈره.

پۇلسىز بازارا بارسانگ، بۇش قايدارسینگ.
پۇلسىز بازارى بۇقلار.

پۇللىجا اوْغلان، بالىيجا اوْغلان.
پوللىيڭ بازارى يانىندا.

پۇلۇنگ بۇلسما پلو كأن.
پۇلۇنگ بۇلسما پيل مونرسىنگ.

پولى خرجلasanگ تۈركەنر، علمى خرجلasanگ كۈپەلر.

پىر

پىر آزسا، مرید گۈندەرر.
پىر آزمانى، مرید آزماز.

پىريم خاص، اخلاصيم بىن.
پىريمىزىنگ هم بىلە ايشى بار اكن.

سيلاسام پىريم، سيلاماسام پىريم.
گاه پىردن، گاه مرىددان.
گاه پىردن، گاه ميردن.

تجرييە

آق بوغرا چۈكمائى، قارا يېر قايماز.
آگاه بولسانگ اولكر دويدىر، أسىرىمەستىك ولى بويدىر.
آلمانى آتان بىلدە، نارى ساتان.
آى آغلاسا آغىش گون، قولاقلاسا ياغىش گون.
آى آغىلداسا ماي بولار، گون قولاقلاسا قاي بولار.
آى دا گلن آساو اىپر، گوندە گلن كسه.
انهسى باشغا بىلن قويان آولاما.
اولكردىن اونگ قىرقىسانگ مالى، اوپىكىنلى بۇر تىنگ دىر حالى.
اولكر قايى گچمان، قوى آرقاسىن آچمانگ.
اولكر قىشدان قالان خالاپ (= خلاف)، گچرمىش آتىن قامچىلاپ.
اولكر گچمان قرقما قويونى، يىسردىر اولكرىنگ اوپىونى.
اولى نىنگ دىيەنинى اتمەدىك اووللار.
ايت بىلى اك، دونگۇز بىلى اور.
ايلىكى كولچە، كول سىز بولماز.
بارس بىلى بارى چىقار، بارى چىقىمسا دارى چىقار. (تخم).
باشىنا گۈرجىك، كۈپرىدىن گۈزۈن يوموب گچىر.
بايسىنماغانين باىلىيغىنگا، بىجىن باردىر اونگونىتىدە.

قىشىنگ گونى، بۇز آلىپ بولماز.
 كؤپ ياشان يىلمىز، كؤپ گزن (گۈرن).
 گىچە اوْدا گىتمە، گوندىز توتونه.
 مېھمانا يىلى چۈرک يىلن قارپىز برمە، ساۋىق چۈرک يىلن سوْغان.
 نوروز تۇرى يىلن گلر، اولكىر قاي يىلن.
 نوروز ياغمىرى يىلى، اولكىر ياغمىرى دۇنى.
 نوروزىنگ ساۋىغى خوشتاب، اولكىرىنگ ساۋىغىنَا قىش قاب.
 هر بىرىندىن بىر آز گۈرن غىnimت. (سىدى خوجە)
 ياغىنى يىل گىتىرر، اوروشى اوپون.
 يىل گونى يۇرت، ياغىن گونى يات.
 يىل دن گلن يىلە گىدر، هاي دان گلن هوّيا.
 يىلينگ اىزى ياغىن.
 يىل اىكن، تۆزان اۇرار.
 يىل گلىشى، نوروزىندان بلى.

تربيت

ارگەنك سىز اكلەن، تربىيت سىز ساقلانان.
 اوْغلان ياشدان، عيال باشدان.
 چاغا عزيز، تربىيتى اوندان-دا عزيز.
 يدى ياشان آتى سىغيرىپ سووا ياقما.

بولجاق اوْغلانىنگ، بولۇشىندان بلى.
 چۈرە گىنگ يانىغى درد گىتىرر، آشىنگ يانىغى ات گىتىرر.
 دورنا گچدى، دۇلونگ ياب، قاز گچدى قاپىنگى.
 دوغدى تومۇس، باتدى قىش (يالدىراق).
 سامان توتونى آدم اۇلدورر.
 ساۋىغى دويمالى بولسا ات ياغدان ايلكى دويارمىش؛
 قيرقىلان قۇي قايدا قالسا، سمىزى ايلكى دويارمىش.
 سوپىتىدە آغىزى بىشىن، سوووى اوفلاب اىچىپ دىر.
 طاغامى-دۇزۇدیر مۇجك آلانىنگ، هىچ مازاسى يوق دۇر بۇيۇپ
 اولەننگ.
 قاتى اوسىن يىل تىز ياتار.
 قاتى توبىنوق، قارىندادا ياتماز.
 قارانگ قەرى گلىآنچا، سارىنگ جانى چىقىپ دىر.
 قاوهنىنگ قاوىسىنى شagal اىپر.
 قصاص قىامتا قالماز.
 قىصد ادن قىامتا قالماز.
 قويوندا ارک اتى، قوش لاردا باراق اتى.
 قيرقىلان قۇي، اشىك سىز اوى.
 قىزازىپ دانگلاق گىلندىن، قىغىرىپ ياغى گلىسىن.
 قىش قىش ليغىنى اتمەسە، ياز ياز ليغىنى ادر.
 قىشىنگ گۈزى كۈر.
 قىشىنگ گونى قىرق تويسلى، قيرقىجىغى-دا قىلىق سىز.

تقدیر

آجالا چاره يوق.

آجال گؤز بىلن قاشىنگ آراسىندا.

باشا گله نىنى گۈز گۈرر.

بزىرگە نىنگ يولى يېرددە بۇلسما ، ايرسغالى باشغا.

بولوت ياغماز ، بۇيرۇق.

بولجاق ايشىه چاره يوق.

حسىبىه يوق، نصىبىه.

دۇزاق يerde، دۇرنا گۈكde.

دۇغا بۇلماز ، دۇرا.

دۇوپىلمىزى اوستا بىرمىز (ياساماز)، اولمىز تانگرى ياراتماز.

رزق بىر اوق دور، هر يره دوشىر.

ساقلاب يورسە هي زات يوق، ساقلاماسا بلا كائن.

ساقلاسا بلا يوق، ساقلاماسا پناه.

قوئىما قورساق بۇلماسا، دورتمە قورساق نىلەسىن.

گلر بولسا گلر شام و عراقدان، گىدر بولسا گىدر گۈزدىن

قاپاقدان.

گىلسە گلر آقار آريقدان، گىتسە گىدر گۈزدىن قاباقدان.

من گزمن، نصىبىام گىز.

نصىبىه باشچى، بىز قوشچى.

نكاح غايىب، اجل غايىب، ديدار غايىب.

ياتان اولمىز، يتن.

تكبىرلىق

آغاجى يۇقارى بۇلسما، ميوھسى آشاق.

تكبىر، تكبىر، تواضعا، تواضع.

كملىك اتسىنگ كمال بار، من لىك اتسىنگ زوال بار.

ملېكچا يېر بىرسىنگ، يېر اىھەسىنى يېردىن چىقارار.

تۇي

اوېكىنج سىز تۇي بۇلماز، اوکونچ سىز اۇلوم.

تۇي دان، آش قاوى.

تۇي دان، تۇپۇقچا.

تۇي دان سۇنگرا تماشا، اوراقدان سۇنگرا خوشما.

تۇيا گىتسىنگ دويوب گىيت، توى دۇنۇنگى گىيىپ گىيت.

دورا توى-بارا بايرام (قالار).

چاغا

آروانا چاغاسىن بىزار، كاردرى اۋۇن.

اوغلانا يوموش بويور، ايزىندان اۋۇنگ گىيت.

اوغۇل سۇيولسە دولى بولار، قىز سۇيولسە دألى.

اوپىنگ اوغاناسى گىلسە، چاغا دىرى.

چاغا آغلاماسا، انهسى دۇيماز.

چاغا اوْيون گِرک، قۇردا قويون.

چاغا بوقونى اوْينار.

چاغاسى بولمادىغىنگ، اوْلۇسى بۇلماز.

چاغاسىزا چاغا گِرک، انهسيزه انه.

چاغالامايان يسىردىن، چاغالى (آولاقلى) گچى قاوى بولۇپدىر.

چاغالى اوْيى بازار، چاغاسىز اوْيى مازار.

چاغالى قارغا بۇق يىتمز.

چاغانى اورمالى دآل، آغانى اوْومەلى دآل.

چاغانى چالسانگ آغلار.

ساوغاتلى اوْغلان، سؤيولمانە ياغشى.

غازىنگ غاز چاغاسى، هر كيمىنگ اوْز چاغاسى.

چُپان

آجىفسانگ چُپان يانىنا، سۇووساسانگ تايىخان يانىنا.

چۈلدە چُپانى اوْرما، اوْيدە بايارى باردىر.

چُپان اۆلنده دينار، تايىخان اوْراندا (= آلاند).

چُپان اوْبىن چۈربالىق، چۈرباسىنما مازا يۇق.

چُپان آدم چۇقا بولماز، آلاقارغا اوْقا گلmez.

چُپان چىقسا، ينه چُپان تاپىلار، قامدىر قىزسا پتىر چۈرك ياپىلار.

چُپان خلقا يۇرت كۈپ.

چُپان قىرق ياشامانى كىدخدا بولماز.

چُپان يىرى اوْيدە اوْتۇرار.

چُپانا مىلىس حرام.

چُپان سىز مال اوْراؤ گىتمز.

چُپان سىز مال بولماز، كىدخداسىز ايل.

چُپانىنگ سوپىت بىرەسى گىلسە، تكە ساغار سوپىت بىر.

دوزدأكىنى چُپان دان سۇرا، اويداكىنى گلىن دن.

قوپۇن باقدىم، ياغ قابىدим (قوپۇن باقات، ياغ قابار).

قىرق اوْغلوڭ بولسا، بىرىنى چُپان اتمە.

مال باقاتىنگ يوزى قارا، قازان توئانىنگ الى قارا.

ياپىنجاسىز چُپان بولماز، تاشاسىز مال.

حالىن بىلەمە يائىن لر

آرپا تاپماز آتىنا، نؤكىر توقار گۇئونە.

دۇقىمانى قارىشلار، اىگىرمانى قۇلچalar.

كۈپىرىنى گۈريانىڭ، دىشىگىنى گۈرمە يائىڭ.

گۇئى كول اوستوندە، گۈزى قاف داغىندا.

بىلان اوْز اگرىلىكىنى بىلەمانى، دويانڭ بويونۇنى اگرى دىير.

حقوق

آتائىڭ اوْيونى ياغى چاپسا، بىلە چاپ.

آغلامادىق اوْغلانا امجىك يۇق.

آلاقارغادا حقىم بولسون، قىش گلمەسە ياز گلر.

اجنگ نا تالانگ دوشسه، بار ماغینگی با تیریپ قال.
میراثدان یومروق یتسه حقینگی آل.
هر کیم دوشک آتسا، اؤزی او تورار.
هر کیمینگ قول اگری سی اؤزونه.
یا آلیپ او تور یا آلارلاپ.

خان، بگ، پادشا
اوچونگ بیری خانا يارار.
باينگ قيزين آلما خدای ياز ماسا، خانینگ قيزين آلما پائينگ
آزماسا.

بگینگ اونگوندن گچمه، قاتیرینگ سونگوندان.
بولا بیلسنگ بول اوغول، خانا نؤکر تاپلار.
بیر پادشادا قيرق كيشىنىنگ عقلی بولار.
پادشاسىز يۇرت، انهسىز اوغلان.
خان باقدى، خدای باقدى.

گولوب گېلهيان خاندان قۇرق، سىرىپ ياغىيان قاردان قۇرق.
ملت آزسا شادان گئرر، شا آزسا خدای دان.

آدم سيلاسا آش بىرر، خدای سيلاسا ياش بىرر.
اللهنى تانيماديق، بندەسىنى-دە تانيماز.

قانگرى سۆزه آجي دىيمانگ.
خدای اگرى دالدىر، دوغرى دىر.
خدای برسه قولۇنا، گتىريپ قۇيار يولۇنا؛ خدای برمەسە قولۇنا
ھيچ تاپىلماز پولۇنا.
خدای برسه ماساندا، كېنه پالان كىسىنده.
خدای دىيەنە خدای يتىرر، آرپا دىيەنە بوغداي.
خدای دىيىپ ياتانىنگ دىلەگى دوش گلمز.
خدای گۈز بىرىپ دىر، گۈرمەدن چورىم.
خدایا بىندهلىك ياراشماز.
خدای دان بىر قۇرقاندان قولۇق، بىر قورقمادىق دان.
خدای دان قورقمادىق دان، قولۇق.
خدای دان ياشىرمادىغىنگى، ايل دن ياشىرما.
خدای سىز يىلك باشى قىمىلداماز.
خدای سىز يول آشىپ بولماز.
مانگا ايناسانگ اينان، اشەجىنگى بىك دوشما.
يانگىلماز، يازماز، بىر الله.

درد - دوا، درمان طبىب

چاره سىز دردە، طبىب نالاج ايلەسىن.
درد بىرسنگ، درمانى بىلە.
درد بىرن، درمانىندا بىرر.

دردلى بىلن دردىشىنگ، بار دردىنگى پايلاشار؛ بى درد بىلن

دردىشىنگ، درد اوستونه درد قويار.

دردى چكى بيلر.

دردى چكى طبيب.

دردى چكىن سۇرا.

دردىنگ بۇسما، طبىيى كۆپ.

دردىنگ چارهسى دوادىير.

درمان سىز درد بۇلماز، قاضى سىز دعوا.

دشىكلى داش يerde ياتماز، اوغانان اوينار چۈپ سوقار.

دؤويك ينجىگى، طبىيى بيلر.

طبىيى بويروغىنى توتسانگ، دردىنگە دوا بولار.

طبىيى، بولار سبأپ.

طبىيە بارسانگ، دوا بىلن درمان بىر.

هر بىر دردىنگ دواسى بار.

هر دردىنگ اۇزونه گۈرۈ دواسى بار.

داش

داشا دالا و يۇقماز.

داش بىلن اورانى، آش بىلن اور.

داش داشدان قاتى، چوتى چوتوندن.

داش دالا گىزىدە.

داش قاتى، داشدان باش قاتى.

سوو آقار، داش قالار.

گۈكلى داشىنگ، آغرامى يۇق.

ھۆز يۇق، داش يۇق.

دالى

اۋىدە بىر دالى بۇلماسا، اۋىدىن اۋى بۇلماز.

دالا قالدى بولاماق.

دالى ايشىن تانگىرى اونگارسىن.

دالى تۈوللا آلماز، گىزه گەنېنگ ايندەگى بۇلماز.

دالى جوشاندا، درىيا داشاندا.

دالى قىرق تويسىلى بولار.

دالى قىز ارسىز قالار.

دالى دن دوغرى خبر.

دالى ده آنگ بۇلماز، ايتده سان.

دالىنگ مونگ گېپ تىلک-دە بۇلسما، بىر گېپ گرک.

دالىنى تاياق ينگر.

دالىنى قاقلا، آغساغى ساقلا.

ساغ سۇنگۇنى سايغاريانچا، دالى اوْغلۇنى اىكى اۋىيەرر.

قىرق اوْغلۇنگ بۇلسما، بىرى دالى بولسون.

دنگلىك

اشىك اۋز دنگىن قاشار.

ایتینگ یامانی، قرا دنگلیک.

دنگ گلهنه، دنگ شاریک.

قرا دنگدن، خدای ساقلاسین.

دُوْسْت

آتا دوستى دوست، انه-دوستى دوُشمان.

آشنا بولماق آنگسات، جدا بولماق قین.

آلتن آرتدىرما، دوست آرتدىر.

حسابلى دوست، اوْزاغا گىدر؛ بى حساب دوست قيراغا گىدر.

دوست باشا باقار، دوشمان آياغا.

دوست توتolar، اونگلى-سوللى، دون بىچىلر، ينگلى يانلى.

دوست دوست، معامله راست.

دوست دوستان آيرىلچاق بولسا، دوستونىنگ آت گۇتلۇگىنى دىلأر.

دوست زيانكار ايمىس، زيانكار دوست ايمىس.

دوست گىڭىشىدە بىللى، سمىز تاباقدا.

دوست، باشا ايش دوشىنده تائىلار.

دوستلىقدا دوست بولونگ، حسابا درست.

دوستىنگ نامارد بولاندان، دوُشمانىنگ مرد بولسون.

دوستونىنگ كۈنهسى ياغشى، دونۇنگ تازەسى.

دوستونىنگه گىنگىش، بىلەنینىنگدىن قالما.

دوستونىنگ اگلهمه، نفع دن قالماسىن؛ دوشمانىنگ ساقلاما

سېرىينىڭ بىلمەسىن. (فراغى)

دوستونىنگ سىيىناب توت.

دوستى دوشمان اوقييانان، سحر وقتى قاقييانان.

دۇغرى دوستى غَرَض سىيز بولار.

قاپى قول بىلن دوست بولما، عىالا سېرىينىڭ برمە.

بوز قۇيۇندان، بىر دوست.

دُوْشِمَان

اوْزَگَه دُوْشِمَانِنِنگ بُولْماسا، بَاياداشىنِنگ يُوقْمُودِى؟

اوْورْهَنِيشِن ياغىنِنگ، اوْرُوْشِمَاغَا ياغشى.

توقماغى گويچلى بولسا، يونگ قازيق يره گىدر.

دوشمان سرىينىگى آلسىن، سېرىينىگى آلماسىن.

دوشمان نامە دىيىمز، دويشىه نامە گىرمىز.

دوشманا ياقىن ليق بلا.

دوشمانىنگ اولومىنى دىلەيائچانگ، جانىنگ ساغلىغىنى دىلە.

دوشمانىنگ پشە چە بولسا، پىلچە گۆر.

دوشمانىنگ كىم، برجك دىيىپ برمەدىك؛ دوستونىنگ كىم

اورجاق دىيىپ اورمادىق.

ديش باشى چؤوره. (اينانچ)

ديشە هەر زات گىدر.

سۇنگقى دُوْشِمَان، اوْنە پُوْشِمَان.

قارا يورك آق بولماز، قورى سؤز بيلن.

قهر كافر.

قونان ييقيلسا، قورباغا دپا چيقار.

قيزارىپ دانغلاق گلندن، قيغريپ ياغى گلسىن.

قيزيل سىغىر آغىنان يرىنه (يره) اوْت بىتمز.

كئنه دوشمان دوست بولماز، قاراكچه آق بولماز.

كافرا جان چكەنинگ، مزدى قارا قىلىج.

كافرا دايىنما، سووا سؤينمه.

لوٽا يال بولماز بورگوت چاغاسى.

يارانى آز گۈرمە، دوشمانى كىچى.

ياغىنگ داشىندان، ايچى آمان.

ياغى ياراغىنى، ياغى بىلمز.

يىڭ اوچى، ياغى، ياغى-دا بولسا شو قاوى.

دۇغان قارىنداش

آغيز آشдан گلر، دعوا قارىنداش دان.

آقا يىنىنگ آزارى بار-دا بىزازىر يوق.

آنلى آقا بىرىگىپ آتا بولماز، يدى يىنگە بىرىنگىپ انه.

أوز آرىيغىنى خوار ادن، كىشى آرىيغىينا زار بولار.

بىر گۈرن تانىش، ايكى گۈرن قارىنداش.

دوغان بىلن قۇدا بولماز، قۇدا بىلن اوپاداش.

دوغان دان دوداق ياقىن، آليندان آغيز.

دۇغان دوغانَا تابشىرلار، يادا بلا يابشىرلار.

دۇغان دوغانَا قالا دىر، قدرىنى بىلمەسە بىلا دىر.

دۇغان دوغرالان قوروق.

دۇغان قارىنداش كىمده يوق، سىلاشىماسا يادچا يوق.

دۇغان كىم، قدرىنىڭ بىلن.

دۇغانىم دولى چۇوالىم، قارىنداشيم ياخ مشىكىم.

دۇغانَا تۇبا يوق، يامانا اوپا.

دۇغمادىق دان دۇغان بولماز، دوغرامچادان ات.

سىغىرىنگ شاخىندا اۇرسانىڭ، اندامى سىزلار.

سوو آقار داش قالار، دوست گىدر قارداش (= قارىنداش) قالار.

سوغانىنگ ايچى ايج، داشى داش.

قارىنداشيم قارا قارىنىم، دۇغانىم دولى چاناغىم.

قارىنداشيم قارا قازانىم.

قارىنداشينگ اوئىي (اوپونى) قاررانگى دا بللى (بلله).

قارنى باشفادان قارىنداش بولماز، دينى باشفادان سىرداش.

قاضى لاشان دان قارىنداش بولماز.

قاضى لاشانىنگ قارىنداش ليغى بولماز.

قىلىچ اۆز قىنинى كىسىز.

قورت بىلن قۇدا بولما، تىلىكى بىلن دوست.

قورت چagasىندان اكدى بولماز.

كىشى الى بىلن اوْت كؤسەمە (كۈوزەمە).

گىيە و دىن اوْغۇك بولماز، كول دن دې.

ناردانلى آش دان آش بۇلماز، قوُدادان قارىنداش.
يادا چىمە جفانى، بىر گون دالار ايدى يالى.
ياد اوچىن، يان بىش، كويىنە گىنگى (= ياقانى) يېزتما.
ياددان اوپا بۇلماز، توت دان كۈلگە.
ياغلى گونونگ ياد ياغشى، قانلى گونونگ قارىنداش.
يۇلى يۈرۈن يىنگى، قوُدانى بىرن.

دوق و دوقلۇق

بىر دۆيىماق چالا باييماق.
پائى يامانىنگ گۈزى آج بولار، قارنى دوق بۇسسا-دا.
دوزدە مالى بولانىنگ، اوئىدە قارنى دوق.
دوق اوسۇراق، آج سۇوساق.
دوق باشا دولت ياغار، آج باشا محنت.
دوقلۇق مىستلىك گىتىرسە، آج قارىن سۇودان دۆيىماز.
دوقۇنگ آج دان خىرى يوق.
كافر دوق بۇسسا، مسلمان دىنچ.

دولتللى

دولتللۇ دوقلۇق يىتىشىسى، بى دولته آج لىق.
دولتللۇ شوم تلىپك، بى دولته دىنگ تلىپك.
دولتللى ايرسغال (= دولت، بافيت) آرار، بى دولت وطن (= تۆزان).

دولتللى دن دولت يۇقار، بى دولت دن محنت.
دولتللى عارسىز گىك.
دولتللى نىنگ اىرسى آرقار، بى دولتىنگ گپى (= دردى).
دولتللى دىگىرمندن گلىيانچا، بى دولت تامدىر دان.
دولتللى ياب قازار، بى دولت مىسەلە قالدىرار.
دولتللى نىنگ آتى يۇرتاتار، بى دولتىنگ ايتى.
دولتللى نىنگ آدى بولار، بى دولتىنگ اودى.
دولتللى نىنگ اوْغلانى ارتىر تورار ھنگ باشلار، بى دولتىنگ اوْغلانى
ارتىر تورار جىڭ باشلار.
دولتللى نىنگ اوْغلانى تاياق آلار قوينا گىدر، بى دولتىنگ اوْغلانى
تائىگىر آلار اوپۇونا گىدر.
دولتللى نىنگ اوْغلانى ياشدا بۇسسا باش بۇلار، بى دولت نىڭ اوْغلانى
باشدا بۇسسا ياش بۇلار.
دولتللى نىنگ ايتى ياتماز، بى دولتىنگ بىتى.
دولتللى نىنگ توپۇندا، بى دولتىنگ ياسىندا (ياغىن)
دولتللى نىنگ يرىينىن ياب گچر، بى دولتىنگ يرىينىن يول گچر.
دولتللى نىنگ كىلەسى يۇقارى دىر.
مال دولتللى ده بار، باش دولتللى ده.

دونگۇز

دونگۇز آق دونلىنى بىللار.
دونگۇز اؤلسە خۇر-خۇرى ياتماز.

دۇنگۇز بۇل، توپونگ ياغلى بولسون.

دۇنگۇز بىلن دوست بۇلما، دوشمان بىلن سىرداش.

دۇنگۇزدان بىر توى يولماق، يولماق.

دۇنگۇزدان دايى بۇلماز.

دۇنگۇزىنگ آغى نامە، قاراسى؟

دۇنگۇزىنگ چاغاسى، دۇنگۇز بولار.

دۇنگۇزا توبى يوق، يامانا اوبا.

دۇنگۇزى باتгадا (= باتاندا) باس.

ایت يىلى اك، دۇنگۇز يىلى اور. (زراعت تجربىسى)

دوغان اوغلان، دۇنگۇز اوغلان، بولانىنگا بۇلۇپ بىلمز، اولهنىنگە

دوروب بىلمز.

كۈپرى دن گچيانچانگ دۇنگۇزا دايى دىي. (فرصت)

كلوانچىنگ اىچمە گىندىن، دۇنگۇزىنگ هامى (خام).

گلين گilia دىييانچانگ، يالىن گilia دىيسەنە، باللار آقان بئورومە

دۇنگۇز گilia دىيسەنە.

ماشغالا باش بولانىنگدان، دۇنگۇزا لاش.

ناماردا يالبارانىنگدان، دۇنگۇزا.

دونيا

بو دونياده آزىغىيم، آخىردا يازىغىيم.

بو دونياده خور گىز، او دنياده زور گىز.

دونيا دويىي بوش.

دونيا سيناو جاي دير.

دونيا مالى دونياده قالار.

دونيانڭ دوزگى بولسا، اولكانگ آباد.

دونيانى آقماق سورىر، عقللى حيران قالار.

دونيانى تۇتان يوقدور، آچ ليقدان ئۇلنى.

دونيانى سۇو-سېيل آلسىن، اوردىگە نە غم.

دونيانى سۇو-سېيل آلسىن، قۇباغازىنگ دؤشوندن.

دونيانى ناھىيللى توتسانگ گچر.

دونيانىنگ دۇرقى اوزىن دير، آيلانىپ-دولانىپ گىرسىنگ قاپا.

دونيانىنگ قويروغى اوزىن دير.

دونيا درويش، پول بىتىر هر ايش.

دويه

ات آلغى دار، دويه بىرگى دار.

آروانا چاغاسىن بزار، كاردرى اوژون.

دويه آجىنى (بىلمز)، سېغىر پۇرسىنى.

دويا باقدىم قان قوشۇم، قۇيۇن باقدىم ياخ قاپدىم.

هاطاردا اينر بولسا، يوك يرده قالماز.

دويا هاي دىيمك مدد.

دويا مونوب هاتابا بوقما.

دويه اۆز اگرىلىيگىنى بىلمز (= بىلمانى يىلانا اگرى دىيىپ دير).

دويه دن اولى پىل بار.

دویه دن اولى نام بار؟

دویه شور دیسپ گچر، بیگیت قیز دیسپ.

دویه قارریسا پوتاسینی ایاًر.

دویه قارریسا، کؤشگونی ایهـرـر.

دویه قیردا-دا بولسا، گئزى شوْردا بولار.

دویانگ اوستونه مونوب چنبر ایشمـهـ.

دویام بار، دونیام بار.

دویانى داغ بىلـهـ، آقى ياغ بىلـهـ.

دـيـل

باشا بلا ايکى بارماق دـيـلـ دـنـ گـلـرـ.

بـولـوتـ دـانـ چـيقـانـ گـونـ يـاقـارـ، يـاشـماـقـ دـانـ چـيقـانـ دـيـلـ.

تـورـاجـ دـيلـينـدنـ بلاـ قالـارـ (= تـورـاجـ اـؤـزـ دـيلـينـدنـ بلاـ قالـيـپـديـرـ).

دـيـلـ بلاـ، دـيـشـ قالـاـ.

دـيـلـ بـيلـمـ نـؤـكـرـ، آـبـراـيـنـگـ دـؤـكـرـ، دـيـلـ بـيلـنـ نـؤـكـرـ بالـ بـيلـنـ شـكـرـ.

دـيـلـ بـيلـنـ اوـرـاقـ اوـرـانـينـگـ بـيلـىـ آـغـيرـيمـازـ.

دـيـلـ بـيلـنـ دـيـشـ قالـاـ، دـيـلـ هـمـ بلاـ هـمـ قالـاـ.

دـيـلـيمـ دـيلـيمـدنـ گـيـدـمـ كـيـلـيمـ.

دـيلـيمـدـهـ يـوقـ، پـولـومـ دـاـ يـوقـ.

دـيـلـهـ گـلـدىـ، بـيلـهـ گـلـدىـ.

دونـيـادـهـ اـينـگـ سـويـجـىـ زـاتـ هـمـ دـيـلـ، اـينـگـ آـجيـ زـاتـ هـمـ دـيـلـ.

سرهـسـاـپـ بـولـوـپـ گـيـلـهـسـنـگـ (= يـيرـىـنـىـ بـيلـىـپـ گـورـلـهـسـنـگـ) دـيـلـ
باـشـينـىـگـ قـالـاـدـيـرـ، يـرسـىـزـ يـرـهـ يـانـگـرـاسـانـگـ دـيـلـ باـشـينـىـگـ بـلاـدـيـرـ.

دـيـن

انـصـافـ دـيـنـىـنـگـ يـارـىـسـىـ.

انـصـافـ بـولـمـادـيـغـيـنـگـ، اـيمـانـىـ هـمـ بـولـماـزـ.

عـشـرـينـىـ بـرـ-ـدـهـ، بـشـيرـنـىـ بـرـ.

قارـنـىـ باـشـغـادـانـ قـارـداـشـ بـولـماـزـ، دـيـلـىـ باـشـغـادـانـ سـيـرـداـشـ.

گـمانـ اـيمـانـدانـ آـيـرـارـ (= گـمانـ اـيمـانـ).

گـئـرـ تـوتـ، گـئـرـ آـچـ (آـراـزاـ).

مسـلـمـانـچـيـلـيـقـ آـسـتاـ-ـآـسـتاـ.

مسـلـمـانـيـنـگـ گـيـنـهـ اـيـنـاـنـمـادـيـقـ كـافـرـ.

نـماـزـداـنـ سـوـنـگـراـقـىـ اـيشـ بـأـفـيـتـ دـيـرـ.

نـماـزـ اـيشـ بـيـتـيرـرـ، اـيشـ نـماـزـ بـيـتـيرـرـ.

نـماـزـ هـمـ سـهـوـ دـوـشـيـأـرـ.

سـاغـلـيـقـ

باـشـىـ سـاغـيـنـىـگـ، مـالـىـ بـيـتـينـ.

داـشـىـ چـينـهـ، دـيـشـ بـيـلـنـ.

سـاغـلـيـقـ بـولـساـ، بـگـلـيـكـ بـولـارـ.

سخنلیق

آلیپ آسفین بولینچانگ، بريپ اوکده بول.

بارین برن اویالماز.

بك قاپىنى بريم آچار.

بير بخششى يتميش بلا دې بولار.

برسنگ بريمىنگ آرتار.

بير گون دوزا، مونگ گون سلام. (= بير گون دوز اين يرينگه)

بريمسىز باى لارا بارانىنگدان، كرملى داغلارا بار.

بريم گۈكدىن يول ياساپدىر (ياسار).

بگە برسنگ آشىنگى، بير گون سيلار باشىنگى؛ اىتە برسنگ

آشىنگى، بير گون چكەلار لاشىنگى.

قارىنگ قالىمى بولماز، باينىڭ بريمى.

سۆز

أتالار سۆزى عقللىنگ گوزى.

داغى-داشى سۇو (= يل) بوزار، آدام آراسىنى سۆز بوزار.

سۆز اۇز وقتينا چىرى.

سۆزونگ بىلىپ سۆزلەسنسىنگ، يوزونگ نورى دۈكۈلمىز؛ حالىنگ

بىلىپ خارچلاسانگ جوبىنگ پولى توكنىز.

كأن گپ، قرآنا ياغشى.

كأن گپلائىن يالنگىشىار.

كىرى كىر آچار، كىنانى سۆز آچار.

گپ ايزلارلان بلا بارار، يۇل ايزارلان اوْبا.

گپ كىمىنگى، دىسلاپ گپلائىنگى.

گپلەلەسنسىنگ گپ توكنىز، قازسانگ قوم.

گپلەمه نم، نمازىمەن بۇزمانام.

گپى آيدان گپچى دآل، ايدان.

گپ يل بولماسا-دا يورە گى چىشىرر.

گوررونگ اشىتىجك بولسانگ، اوئىدە اوتوران گلىندىن سۇرا، دوزدە
گزن چوپاندان.

گوررونگ سوبىجى، سامانچا يۇق گويجى.

گوندە بير گپ اشىتمەسنسىنگ، قولاغىنگ قالقاندا دئۇر.

گىزلىن دىيىپ آيدارسىنگ اولى ايلە (بوتين دونيا) جاي (= جار)
بولار.

معنى سىز گپلەمك كوموش بولسا، گپلەمه سىزلىك قىزىل.

مونگ گپلائىن اوular.

ياغشى سۆزه يىلان هيىندىن چىقىپدىر، يامان سۆزه مسلمان

دین دن.

سۆيىگى هم عاشقلىق

آشىنگى اىشدألا بر، قىزىنگى عاشقلىسىنا.

ايکى يورك بير بولسا، اوذاق يول لار ياقىن بولار.

ایکى عاشق بىر-بىرىنە ياقين بولسون، داش بۇلماسىن.

(مختومقلى فراغى)

عاشقا ميدان كأن.

عاشق گۈرك اىستەمز، اوقي ياستيق.

گۈرگۈلينگ گۈزى آغىرسا، قونگىشوسى دويماز؛ آرزىلینگ گۈزى

آغريسا، يدى گونلوك يرە خبر يتىز.

سياست

آناسى باشغا بىلن قويان (= قولان، قونان) آولاما.

آتىلان اوقي ساقلاپ بۇلماز.

آغاج گۈتونى پاس بىرتار.

آغىرمایان كىلا ياغلىق دانگما.

آق دويانى گۈردونى مى؟ گۈرەموق!

ايچىمكلىنى اۇر، يالانگاج قورقسىن.

ايستى ييرىنگى ساويتما.

اشەگى آرابا چك، اشىك آرابا گلمەسە آرابانى اشەگە چك.

ايکى آت دېشىر، آراسىندا اشىك ائلر.

اۋلۇشىنە گۈرآ گۈمۈشى (= گۈمۈلشى).

ايکى چەتك بىر آرسلانىنگ گۈتونى بىرتار.

ايکى قوچونگ كىلهسى، بىر قازاندا قابىناماز.

اينانماغىن دوستونىڭ، سامان تىقار پوستونىڭا.

باش بۇلماسا، گۈورە لائش.

بىر ال بىلن ايکى قارپىز توتوب بۇلماز.

توبى ياتىغينا سور.

حىماما گىرن درلأپ چىقار.

دالىنى تاياق ينگر.

دوزلاغا دوشن، دوز بۇلار.

ديرى باش قالادا گىرك، قالاسىز (= غوغاسىز) باش گۈرددە گىرك.

ساپاگىنگ اوجونى دوومەسنىڭ، هع آسى باردىر.

سرچەدن قورقان، دارى اكمز.

سيغير قوروغىندا پىچاق دؤومە.

سوۇ آقار، داش قالار.

سوۇ بار يرىننە، لاي بار.

قاررى اۆكۈز، پالتادان قورقماز.

قىلىيچىنگ قىسقى بۇلسا، بىر آردىم اۇنگرائىك.

قوۇرت بالاسىندان اكدى بۇلماز.

قوۇرتدان قۇرقان، توقايما گىرمىز.

قوپۇن يېقىيلدى، قورباغا دېپا چىقدى.

كسەوى اوْزىن بۇلسا، ئى ياقماز.

كول آستىندا، اود باردىر.

كۈپ اوچىن آغلاسانگ، گۈزدن بولارسىنگ.

كىھىنگ دىلىنە، انهسى دوشىر.

گۈگە (= گۈنگە) توپورسىنگ، يوزونگە دوشىر.

گونوم اوچىن گۈئىمېنگ اوغلانىنى هوودلارين.

گویچلى بىلەن گۈرۈشىمە، يووروڭ بىلەن يارىشىما.

گوچى آسغىن شالاپىن گۈرك، بى مازا ملايم.

منارا سالان، منارا بۇيى چوقور قازار.

نه ايشىنگ بىچىقلى يىردى.

ھەر كىم جىنگلە گىدر، اوزونە گۈرآ آغاج كىسر.

ھەر يوردونگ آوينى، اوز تازىسى آولار.

ياخلى كويىزآ سوو يوقماز.

يرىنە گۈرآ يىلانى، داغا گۈرآ دومانى.

بىقىلان تامى، بىر كرييچ داياماز.

يىكانگ چانگى چىقماز (= يوق).

يل بىرن، تاقارچىق بىرمىز.

بۈزۈن گۈرددە حالىن سۇر.

صىبر ھاولىقماق

آرابا بىلەن تاوشان توتماق.

آغشاملىغىنگ تاپسانگ، ارتىرلىكىنگ قايىنى اتىمە.

اوغلان ھاولىقار، توت وقتىندا بىشىر.

أومك شىطاندان، صىبر رحماندان.

ايکى آياقلى، ايکى گوندە.

برىندە شىڭر، بىر جەگىنە صىبر.

صىبر اتسىنگ تلخ خۇرداش بال دامار.

صىبر ادنلر، قاراداغى يىرادىر، بى صىبرلار خىر ايشىن شىرادىر.

صىبر بىلەن بىتىر، تىز ھەم بۇلماسا. (فراغى)
صىبر سۇنگى صاف آلتىن، أومك سۇنگى سوب آلتىن.
صىبرلى قۇل دورا-دورا شاد اولار، بى صىبر قۇل تىز يۇلۇغىار بلاغا.
(فراغى)

صىبرلى يىنگىت مقصىدىنا يىتر. هاولىغان اىكى سىچار، يامانىنگا صىبر ات، ياغشىنگا شىڭر ات.

عبرت گۈرلەدە وجدان

آراچا تاياق دىگر، آلارىنگى بىلسىنگ، اللهنىڭا قارا.

آلجاگىنى بىلەن، الله سىينا قاراشماز. اس سىنگ بارقا، اته گىنگى ياب.

ايستىنى اوزونىڭه باس، اوئتمەسە كىسە كىا. اوزونىڭدىن آشاغى گۈرنىڭدە شىرات، يوقارىنى گۈرنىڭدە پىكىر ات.

او زونىڭ دوق بولۇپ، يانتاشىغىنگى آچ قويمىدە. اول اشكىدە يوكوم يوق، يېقىلىسا خېرىم يوق.

بولا بىلسىنگ بۇل اوغۇل، خانا نؤكىر تاپىلار. بۇز اوستوندە تۆزان آراما.

چىنинگ بارقا، چەمچانىڭ چىك. داشدان گىليانە گولىمە، اجىنگ دىر ياباجىنگ دىر.

سۋئزلەسنىڭ ياغشى سۋئزە، اۋنگونگ قارا ايزىنگ گۈزلە.

قاوين قاويندان گئورلده آلار.
گزه گن آياق بوق باسار.
گويچلى بيلن گئوروشمه، يورووك بيلن ياريشما.
هؤدور ادهنى اولدور اتمه.

هينه گيرسنج چيقجاق يرينىڭ اوڭ حاضيرله.
ياتان ييلانىنگ قوروغينا باسما، قوروغينا باسسانگ چاقار.
يادا چكمه جفانى، بير گون دالار ايتن يالى.

علم عالم

علم آدم پولى تانيماز، باي آدم علمى.
علم آزسا، عالم آزار.
علم اوقيپ، خدai تانييار.
علم بولماق آنگسات، آدم بولماق قين.
علم لارا پيكير گرك، درويش لره شكر.
علم بير گوهردىر، هم باشا تاج دير.
علمىنى بىلمەسنىڭ عملىنگ هيچ دير.

عقل

آج دا عقل بولماز، گأوирده ايمان.
اوُزىن عقل، گىچ دن گلر.
اوپلانىشان، آنگىلى بولار.
خلقىنگ عقلى بىلن، عقللى بولۇپ بولماز.

ساقغالينىڭ آق گىرسە-دە، كىآنگە آنگ گىرمائىدىر.
عقل ياشدا بولماز، باشدا بولار.
عقل باشдан چىقار، آلتىن داشدان.
عقل عقلدان ساواشىق.
عقل سىزه عقل بىر مك عبىتدىر، عقللا بىر آيدانىنگ بىن دىر.
عقلى آزىنگ، ايشىنىڭ كأن.
مىست دە عقل بولماز، كافردا ايمان.

عقللى عاقل

عقلل پارا بىر، آقماك كۈتك اىير.
عقللا اشارت، آقماغا كۈتك.
عقللى اوورەنر، آقماك اوورەدر.
عقللى سۆزلەشىندە بلى، آقماك گورلەشىندە.
عقللى گىتىرر، آقماك يېتىرر.
دانما بىر سۆز بىن دىر، آقماغا مونگ سۆز عبىت دىر.

عيال، قىز

آق قىزىنگ بىر قايىسى بار، قارا قىزىنگ بىر قايىسى.
آجىران ھەلەي أرىنە آبا دىير.
آسانىڭ عيال بولار، قوسانىڭ يۇرت.
آدادان قىز قىشىق چاتىدان چىقار.

قىز بىلەن دوزا قىتلىق دوشمىز.
 قىز قاررىسا قاضى بولار، ايت قاررىسا تازى.
 قىز ماشغالا كىشىنگى.
 قىزلى نىنگ آدى يىتمىز، اوغۇللى نىنگ يۈردى.
 قىزى اۋز اركىنە قۇيسانگ، يا توتدو كچا بارار يا تامدىراچا.
 قىزى اۋز عاشقلى سىبىنا بىر، آشى ايشدالىسىنە.
 قىزىم يانىندا ياد بار، اوغلۇم يانىندا اوڈ بار.
 قىزىن آصىل اور مادىق، ميدام اورار دىزىنە.
 قىزىنگ بۇلسا، دۇل-دا گلر، قۇل-دا.
 قىزىنگ پۇلى قارىنگ سۇوى.
 قىزىنگ قاوىسى قىشيق چاتىدان چىقار.
 كۆسسىز گۆزۈل بۇلماز.
 كىشى ھلهى قىز گۈرونر.
 گلنىمینگ آياغى، چوبانىمینگ تاياغى.
 گلين-قىزلى يerde ايش قالماز، اينر مايال يerde يوك.
 گلينىم - قىزىم، كۈرە كەنيم - اوغۇييم.
 گلينىنگ گېي داغ، كۈرە كەنىنگ گېي ياغ.
 گونا گون دوغار، ئاتا گون دوغماز.
 گونونگ چورى، گونىنگ اوغلانىنى آلللا.
 ناچارىنگ ساچى اوزىندا بۇلسا، عقلى قىسغا بۇلار.
 ھلهى أريندىن يالقانار، صوفى پىرىندىن.
 ھلهى آقدان قاچار، دونگۇز قارادان.

امىك بىرن آنگرى يات، بىرن بارى يات.
 اوبا قىزى اوسۇراق، اوْسۇراق-دا بۇلسا شول ياغشى.
 اورتا يۇلدۇ آتىنگ اۇلمەسىن، اورتا ياشدا عىالىنگ.
 اوْسۇراق قىزا، آرپا چۈرك باهانا.
 اوْيىمالمازاق قىز گچى گۇتوندن اوْيالار.
 ايكىنگ بىرى ايتىنگ بىرى.
 بۇلۇدان چىقان گون ياقار، ياشماق دان چىقان دىل ياقار.
 بىر قىز أرە گىدر، مونگ قىز يله.
 بىرى ايلە گىدر، مونگى يله.
 خىپرا يومروق، قىزا چومموك.
 سارى دونلىم ساغ بولسون، ساللانيپ گلر سارى قىز.
 سووپىش اىپسىنگ چىپش اىي، مازا بىر دىشىنگە؛ تىپك گىسىنگ
 قوزى گى، مازا بىر باشىنگا، ھلى آلسانگ سمىز آل، مازا بىر
 دؤشونىڭ.
 عيال أر دالناماز، سىغىر سۇو.
 عيال دا عقل بۇلماز، اشىكىدە سىكىل.
 عيالدان قاضى بۇلماز.
 عيالى بۇلمادىغىنگ، قۇلابى بۇلماز.
 عيالىنگ خورانى، خداينىڭ اورانى؛ مالىنگ خورانى، خداينىڭ
 بىرەنى.
 عيالىنگ كولەسى، ايتىنگ تۇلاسى.
 قاررى-دا بۇلسا قىز ياغشى، اگرى-دە بۇلسا يول.

فرصت

آخ ات-ده واخ ات، اوْز ايشينگى اوْزونگ ات.
 آنینگدان چيغان آلاجا ييلاندا بولسا، چالدا ييلينگه قوشان. (عيال
 حقدا)
 ارتيركى قويروقدان، بو گون کى اوپىن ياغشى.
 اوْقىندن اوْت، گچندن گچ، گلجه گه صبر (= فكر) ات.
 اير توران ايشدن دينار.
 بو گونونگ ايشينى ارتىرە قويمى.
 بير گونوم، خوش گونوم.
 تامدير (= تامدير) قىزاندا ياب.
 تاوشانىنگ قاچىشىنى گئوردوم، اتىندن طامامى اوْزدوم.
 چىمىنگ بارقا، چمچانگى چك.
 چؤكىن دويه ير آلار.
 دويه چئىرىپ، چىنر ايشمه.
 دويه شور اىسته سه بويونونى اوْزادر.
 زادينغا قاييم بول، قونگشينا اوغروليق يابما.
 سوو سنگىركىن آغان سونگ، پشيماندان نه پيدا.
 صبرلى قول مقصدىنا يتر.
 قىميلىدان قير آشار.
 هاولىقماق شيطان دان، صبر رحمان دان.
 هاولىغان ايکى سىچار.

غريب غريبلىق

درىا آش-دا بولسا، غريبا قلم (= چمچە) تاپىلماز.
 غريب اولدى دىيدىلىر، اوچ گوندن سونگ دويىدولار.
 غريب اولسە آغى بولماز، آرريق اولسە ياغى.
 غريب اولسە غم خۇر يوق، يتيم اولسە خوسسار.
 غريب غلە تاپىلماز، غلە تاپسا قاب.
 غريب ناماً غريب؟ اودون ييلن سووا غريب.
 غريب ناماً غريب؟ عقله غريب.
 غريبلىق اولدورمز، اولدورمه سه-ده گولدورمز.
 غريبلىقдан بايان ار، قيسغانچىلەغىن دويىمايار.
 غريبىه ايت هم ياغى، بيت هم.
 غريبىنگ اكهنى بولماز،
 غريبىنگ تاپدىغى، يابىنگ چاپدىغى.
 غريبىنگ سۆزى توڭولماز، آيدانى بولار.
 غريبىنگ سۆزى ير آلماز يرده-ده قالماز.
 غريبىنگ گئونونى خوش گلدىنگ آولار.
 غريبىنلىق اورتادا، باينىقى بؤويرده.
 فقير كىشى پناهدا، پوستونى سامان خانهدا.
 قيرق ييل مايا گزىنچائى، بوتين بير ييل نرگىزكىن.
 (ملانفس).
 گداینگ هايياتى سوراغى.
 يته غريب بولينچانگ يدى ييلدان ياغى چاپسىن.

أتالار نقلی

مۇغۇت شرابى قاضى-دا اىچىر.
يالانچى قاضى دان، قاضى بۇلارمى؟

قان

ات اته گىرك، قان پىته.
سېنگە سین اتسىنگ، سوپىتىدە قان گۆرۈنر.
قان بولاشار، داغدا قالار.
قان بىلن گىرىن جان بىلن چىقار.
قان ساغلىق، سۇو سۇكىلىك. (دويشىدە)
قانا قاررىلىق يۇق.

قان سوپىدى بىرە گىدر، مال سونگى بىرە گىدر.
قان قازانچ.
قان قانا بولاشماز.
قان-قانا، سۇو-سۇوا.
قانى بارىنگ، جانى بار.
قانى سۇو يۇوار.
قانى قان بىلن يۇرۇپ بۇلماز.

قىلىق

اۋورەنن قىلىق، اۋركلەسنىڭ-دە دورماز.

أتالار نقلی

بىقىلسانگ يىرە يابىش.

قاررى قاررىلىق

آنانگ قاررىيسا قاج. آنانگ قاررىيسا قول آلمى، انهنگ قاررىيسا قىرناق.

آدم قاررىيسا، ھىقچىقى آرتار. قاررى لار گۆرە ياقىن، يىگىتلىر يارا ياقىن. قاررىنى اوپناسانگ قاي بۇلار.

قاررىنگ قالىمى بۇلماز، باينىڭ برىمى. ياش گىنچىك دىيىپ قورقوزار، قاررى اولىك دىيىپ. ياشلىقدا توبه اتمەسنىڭ، قاررىلىقدا كعبە ناتسىن (= نىلەسین). يىگىتلىك بىر گلستان، قاررىلىق بىر زىستان.

قاضى

باشى قاضىنگى، دؤشى قاضىنگى، باشى قاضىنگى، اول اىكىدىن- دە بى طاما دآل قاضى.

داواڭارىنگ قاضى بۇلسما، دادىنگا الله يېتىشىسىن. عىالدان قاضى بۇلماز.

قاضى دىيدى، قضات دىيدى، خىرى بىزدىن آزاد دىيدى. قول اوْقىپ قاضى بۇلماز، تولا يۇرتۇپ تازى.

قىز قاررىيمان قاضى بۇلماز.

بای بولدى دىيىسه اينان، بگ بولدى دىيىسه اينان، خوى-خاصىت

آرتدى دىيىسه اينانما.

دالى تويا بولماز، گزە گن اينده گە.

كعباً گيدىپ گلسىنگە ئونگكۈچە گۈزىنگ.

كيم قايقىنى حالار، كيم كويكوبىنى.

گۈونى آچىغىنگ، يولى آچىق.

نه ياويز يerde يات، نه ياويز دو يش گئر.

يىگىدىنگ گۆلر يوزى بولسۇن.

قورت

شىرىنىك برسىنگ قوردا، آيلانىپ گلر يوردا.

قورت آرقاسىندان، قوش دويمۇش.

قورت آغزاسانگ قورت گلر.

قورت آغزى ايىسى-دە قان، اييمەسە-دە.

قورت چاغاسىندان اكدى بولماز.

قورت قۇنكىشۇسىنى دؤزىمز (قىيماز).

قورت گۈرن ايتىنگ، آغزى بىر بولار.

قورت گۈرهنىنگ يوزى مبارك.

قوش

آباد اوئيونگ بىللە، بىباد اوئيونگ بايقوشى.

الدن اوچان قوش، اوورولىپ گلمز.

قوش اوچوشىندان بلى، آقماق سۆز آچىشىندان.

قوش دىيمانى، قوشما قىسىدىريلما.

قوش قاناتىندان كىرەمى اىستەمزر.

قوشۇنگ دوشمانى، بايقوش.

قوشۇنگ (= قوشچىنگ) قورى گوررونى.

قوشۇنگ (= قىشىنگ) گۆز كئور.

قول

بداصىل بگ قوللۇغىندا بولىنچانگ، اصل بىكىنگ ساياتىندادا كول

بولغۇن. (مختومقلى)

چارق باغىنگ قىل بولماسىن، يۇلداشىنگ قول بولماسىن.

قول (= قولان) باشىنا ايش دوشىسە، قودوغىنا سر اتمز.

قولاتىنىنگ ساياتىندادا بولىنچانگ، بو رگوت پنجەسىنده قالان

(بولان) ياغشىدىر.

قول بىلن قويماق اىيسىنگ قوسىدۇرمان بولماز.

قول قىسسانسا (قىسسانان قول)، قۇيا سىچار.

قولا قىلىچ اوْران يالچى.

قوڭشى

آيرىلماز قۇڭشىنگا، اوندۇغسىز؟ سۆز آيتما.

اودى اۇلچىرىنىڭ (= قوزغاسانگ) اۇچىر، قونىڭشىنى قوزغاسانگ گۈچىر. قۇرت قونىڭشى سىبىنا قىماز. قۇنگىشى حقى، تانگىرى حقى. قۇنگىشى سىز اۆى بۇلماز، ماركە سىز تۇى. قۇنگىشى قۇنگىشى دان اير ياتىپ گىچ تورمانى اوورەنر. قۇنگىشىنگ تاوايىغى گۈزە غاز بۇلۇپ گۈرۈنر. قۇنگىشىنگ تله كە بۇلسا، گۈچ قۇتۇل. قۇنگىشىنگا قاراما، اونگوشىغىنگا قارا.

قۇنگىشىنگ ياغشى بۇلسا، كۈر قىزىنگ ھم بۇلسا أرە گىدر. قۇنگىشىنى قۇتىشودان سۇرۇ، يامانى ياغشى دان. قۇنگىشى گىلدى، قۇمَا گىلدى. قىامت گوٽ، قۇنگىشى دان. گولىمە قۇنگىشىنگا، گىلر باشىنگا. همسىايانگ بىد بۇلسا، آرانگى قاييم ات. همسىايانان، آج قالار.

ياناشىغىم، ياغ مىشىگىم. ياناشىغىنگ اينجىسما اينجى، آغرىسما آغرى. ياناشىغىنگا حلىم بۇل، اليىنگىدا قاييم بۇل.

كافر

بى رحم مسلمان دان، رحملى كافر.

سووا سۈئىنمه، كافرا دايائىما.

چۈلده گىز مسافر، زىاد اىين كافر.
قاھار كافر.

نفس بىر ئاظالم دىر، شىطان بىر كافر.

كىرى، كۈر، كىل

ايکى بۇلۇپ بىرە دىگىز، گۈزلى بۇلۇپ كۈرە.

باگىنگ قاوىسى (= يامانى) مىل بولار، يىگىدىنگ قاوىسى (= يامانى) كىل بولار.

كىرى اوچمالىق، كۈر تاموغلىق.
كىرى ايکى گولر.

كىرى قوبۇن گىچ او رىكى.
كىل بىر يانا، كۈر بىر يانا.

كىلىنگ اينگ پسى كۈپىرنىڭ قوڭلاغىندا ياتىپ اوڭاع او ركۈزىر (= او ركۈزىپدىر).

كۈر يىلن يولداش بۇلما، كىرى يىلن صحبت دىش.
كۈر خاسىسىنى بىر آلدىرار.

كۈر و نگ آنگىلى بۇلماز.
گۈزى كۈردن كۈنگلى كۈر يامان.

کؤپ کؤپلوك

آداسسانگ، کؤپ بىلن آداش.

دپا چىق-دا سرات، هايىسى تاي کؤپ بولسا شۇنگا.

قولان هؤورى کؤپ بولسا، آغساغىنى بىلدىرmez.

کؤپ بىر-ده گۈزىل آل.

کؤپ بولماسا کؤپرى بولماز.

کؤپ طاما، باش يارار.

کؤپ قۇرقۇزار، تريىنگ باتىرار.

کؤپ قولان بىر آغساغى بىلدىرmez.

کؤپ قىدىران، بىر بو دو رار.

کؤپ گولىن، بىر آغلار.

کؤپلوك — بوقلۇق.

کؤپونگ اىچىندە جانىنى قايغيران كافر.

کؤپە توپراق سچىپ بولماز.

کؤپە گىنگىش، بىلدىنگى ات.

کؤپ يۇرتان، بىر سو زىر.

كؤپرى

آقماق كؤپرى بوزار، عقللى آدم كؤپرى بىرىز.

قايىم كؤپرى آدما ياغشى.

کؤپ بولماسا، كؤپرى بولماز.

كؤپرى كؤپرى دن قاوى بولار.

كؤپرىنى گۈزلاپ دوستونىغان قالما، كؤپى كۈزلاپ آزدان. كائان گچىمك كؤپرا ياغشى.

نه ايشينىڭ بار ماخىردا، اشىگىنگ اتمەسە كؤپرى ده، يات قۇلاغىنگى يافىردا، تاپان-توبانىنگى بخوردا.

دئووويك كؤپرى دن ايل بىزار.

دئووويك كؤپرىنىڭ، بولاندان بولماidiyi قاوى.

كۈنگۈل

أۇز كۈنگۈلۈنى قۇيىمانى، باشغانىڭ كۈنگۈلۈنى آلىپ بولماز.

دېلە گلن سۆزلىر كۈنگۈل ناغشى دىر.

كۈنگۈلۈم دىيا كورەمىز، آياغىم يىرە دىرىھىز.

كۈنگۈل اىكى باشدان.

كۈنگۈل سىغىسا، قۇيۇن سىغار.

كۈنگۈل كۈنگۈلدىن سۇۋا يېچر.

گىنگ گۈرمك

داغا دىيەنинگ قايدار.

گولمه قۇنگىشىنگا، گىلر باشىنگا.

گىنگ گۈرەنинگ آلنинىغان چىقار.

گوچ

کۈنگلۇ نىڭ گلن، آلىنىڭا گلر.

بىلەن ئىنگ يىڭىرەندى نارپىز، اوْدا هىنى ئىنگ آغزىندان چىقىپ دىر.

بىر تۇتۇم يىتمەسە، گوچىو نىگدىن گۆر.

تۇقۇماقى گوچ لى بۇلسما، يوڭ قازىق يرە گىدر.

زۇرىنگ بۇلسما، چك

گوچىلۇ بىلەن گۈرۈشىمە، يو وروڭ بىلەن يارىشما.

گوچىلۇ دن گول ايسى گلر.

گوچىو نىڭ بۇسازىسانگ اىچە گانى ھم اوْزۇپ بىلمىسىنگ.

گوچىي يىتمەدىك گۈرە قالار.

مال مالدارلىق

اوچى كائىننگ مالى دوق.

ايە گۈزى ام.

باشى ساغىنگ مالى تۈكلە.

پۇخاردا (بخارادا) مالى بۇلۇنىڭ، مۇندا قارنى دوق.

خىرلى مال اىھىسىنده توغقار.

سىغىرىنگ سويدى آغزىندادىر.

قۇللوق ادېپ گۈزلەسىنگ مالىنىڭ اىزى تو كىمىز.

قوپۇنىڭ سانى يو زە بارىنچا، درىسى موڭە بارار.

كۈپ ياغشى مال كىيمىنگى؟ كىيمە بۇيۇرسا شۇنگى.

مال

مال پاچىندان قايتماز.

مال جان، جان كور.

مال گىدر، آت قالار.

مال مرد، اىهسى نامارد.

مال ياغشى سى مايا دىر.

ماللى آدم، حاللى آدم.

ماليم — جانيم.

ماليم بار، اختياريم بار.

مالينا گمان ادن، انهسى ئىنگ قۇپۇنونى آغتارىپ دىر.

مرد

مرد اوْزوندن گۈرر، نامارد يولداشىنдан.

مرد بىلەن ناماردى، گۈرسىنگ تانىسا بۇلار.

مرد دۇغانىنىڭ گنگەشر، نامارد عىابىلنا.

مرد مىيمان گilia دىبىپ اوْويىندىن چىقار، نامارد مىيمان گilia دىبىپ

أويوندىن قاچار.

مردە بار-آ مردە بار، گۈچ-دە تازە يۇردا بار، دوق دىبىپ تىلکا

بارىنچانگ، آچدا بۇلسما قۇردا بار.

مردە يالبارسانگ پىھەلر، ناماردا يالبارسانگ اسەلر.

مردە يولداش بۇسانگ آبرايىنگا شايرىك.

ناماردا يولداش بۇسانگ حىله.

ملّتچىلىك

آتاباي آناسىن بىلمىز، اؤلسە پاتاسىن.

آصلىنگ آزسا ايمير (آل)، پائىنگ آزسا اىگدىر (= بېلکه) (آل).
اوزبىك اۇزو نە بىك.

تاجىك آتا مىنسە، خدai تانىماز.

تات أدىگىنى ياغلار، أدىگى گۇتونى.

تات او يىشىر، توْركمن چاشىرار.

تات تانىيانىنى آلار.

تات سمرىسىه، تام يىقار.

تاتى اوْرماسانگ، دوْست بولماز.

تاتىنگ دوستلوغى، نىڭ دوستلوغى.

تە بىلن دوْست بولسانگ آغزىنگ بۇرۇنۇڭ مای ادر، يۆمۇت
بىلن دوْست بولسانگ آت-ياراتىنگ شاي ادر، چاودور بىلن

دوْست بولسانگ قارا باشىنگا قاي ادر، تات بىلن دوْست
بولسانگ قۇرى سۆزە باى ادر.

توْرۇڭ (طۇرۇك) ھامراقلىيى بىلمىز.

توْركمن بايسا ھلهى آلار، تات بايسا يىره بىر.

توْركمن دورقىمىنگ دويماز، ائەنەن سەپتەنلىكىنى دو

توْركمن قوشى دورا-بار.

توْركمن گۈرە قىزار.

توْركمنى اوْرما، سۆۋىمە، گېلىت.

توْركمنى گۈچۈرچك بولسانگ، يانىندان گۈچ گچىر.
توْركمنىنگ جەنمى، تاتا بىر شام.
توْركمنىنگ شهرى، اۆبى.
توْركمنىنگ گۈچى بارادوْزەلر.
عرب يېقىلىسا آلنينا.
قىزىلىنگ آنگىرسى قالمىق.
ھۇپ اتدىك توْركمن بولدوْق، جۇق اتدىك قازاق بولدوْق.
يۆمۇت ياغشىسىن بىلمىز، تىكە قۇنگىشىسىن.
يۆمۇدا ياد ياغشى، تىڭى آد ياغشى.

مېھمان

آدم آدما مېھمان، تىن گۈورأ.
آزاجىق آش يېشىرىدىم، مېھمانى آتدان دوشوردىم.
كۈپ ياتان مېھمان، اۇزو نى يېگىرنىدىر.
گلن دولت، گىدىن محنت.
گلن مېھمان اىرسىغالى بىلن.

گىلدە ياغشى مېھمان، گىدىننە باخشى مېھمان.
گىچ گلن مېھمان اوْز كىسەسىندىن اىبر.

مرد چىقار مېھمانا گولر يوْز بىلن. (مختومقلى).
مرد يېگىت مېھمانا قوْجاغىن آچار، نامارد اۇزو ن گىزلار مېھمان
يۇلۇقسا. (فراغى)
مېھمان آز اوْتۇرسا، كۈپ سىنلار.

میهمان باردیر آش برمەلی، میهمان باردیر داش برمەلی.
میهمان خدای ساواگاتی.
میهمان ساقلاماق مردینگ ایشى دیر. (سیدى خوجە)
میهمان گلچک بلانى أكىدر.
میهمان میهمانى قيسغانار، اوئى ايهسى ايكىسىنى-دە.
میهمان میهمانى قيسغانىپ، ياتجاق يرىنى قايىغى ادر (= قيسغانار).
میهمان، میهمان اوپيونىڭ كۈشەگى.
میهمانچىلىغا شايلان، يۇنە اوپيونىڭدە ناھارلانمانى اونوتما.
میهمانى آتار، باشىنگدان قوتار.
میهمانى مرد گتىر، نامارد آقساقلاپ قالار.

میهمانىنگ اوئنگوندە آش قوى، اىكى اليى بوش قوى.
میهمانىنگ حرمى آتانىغان اولى.

میهمانىنگى اوچ گوندور، اوچ گوندىن سونگرا صدقە.
میهمانىنگى اوچ گوندور، اوچ گوندىن سونگرا، گۈچگۈن.

ياغشى میهمان گلسە قۇيۇن اكىز تاپار، يامان میهمان گلسە
قويۇنى مؤچك چاپار. (اينانج)

نامارد آدم يۇلداشينا قاراشماز.
نامارد آش اوستوندە گوڭلار، مرد ساواش (= ايش) اوستوندە.
نامارد زار بۇلانيڭدان، قارا درىيا غرق بۇل.
نامارد اوئى دە ياغشى، مرد تۇىدا.

ناماردادا يالباراينىڭدان جۇماردا.
ناماردادا عبىد و پىمان هېچ يوقۇرۇر.
ناماردينگ آشىندان، مردینگ چۈرە گىنى ايى (= چورباسىنى ايج).
ناماردينگ كۈپروسىندىن گچىمە، گچىنگ سىيل آپارار.
نامارد يۇلداشىندان گئۈر، مرد اۋزو ندن (= خدایدان).
ياتما تىلکى ساپاسىندادا قۇي آتسىين آرسلان سنى، گچىمە نامارد
كۈپرو سىندىن قۇي آپارسىن سىيل سنى.
يوڭ نامارد يرىنى توڭماز، بىر مردینگ.

وعده

آتىلان اوق، داشدان قايتماز.
اقرار ايمانىنگ كىلدى.
اقرارى يوقۇنگ، ايمانى-دا يوق.
جان بار، وفا بار.
قوى بوغازدان، آدم لفظدن.
وعده بىرىدىنگ مى؟ وعدانگە تاپىل.

ياغ

ياز بۇلماسا ياغ بۇلماز.
ياغ اىيى، يالانگاج يات.
ياغلى كويىزا سۇو يوقماز.

ياغلی گونونگ ياد ياغشی، قانلى گونونگ قارينداش.
قاريشن ياغدان قايماق اشيك.

ياغشی ياغشی ليق
ياغشا ياغشی ديسنگ، ياغشی ليغی آرتار، يامانا ياغشی ديسنگ
پأيندن قايدار.

ياغشی آتا بير قامچى، يامان آتا مونگ قامچى.
ياغشی آروات، يامان قولا ياراشماز.

ياغشی خاتين، ياغشی آت، گولمزن اوئنگ گولدوّرر؛ — يامان
خاتين، يامان آت، اولمزن اوئنگ اولدوّرر.
ياغشی دان آت قالار، ياماندان سيت.

ياغشی دان نامه گوردوّنگ ميدام گوزوّنگ يامانليقدا.
ياغشی گپه ييلان هيينىدىن چيقىپىدىر، يامان گپه مسلمان دىن دن
چيقىپىدىر.

ياغشى ليق ات-دە سۇو دوبىونه اوّقلا، باليق بىلەمەسە خالق بىلە.
ياغشى ليغا ياغشى ليق هر كىشى ئىننگ ايشى دىر، يامان ليغا
ياغشى ليق ار كىشى ئىننگ ايشى دىر.

ياغشىلىغا يامان ليق بارمى؟ بارا
ياغشى مال يرده قالماز.

ياغشى مىھمان گلسە قويۇن اكىز تاپار، يامان مىھمان گلسە
قويونى مؤجك چاپار.

ياغشىنگ ياغشىسىن آيت، ياغشى ليغى آرتسىن؛ يامانىنگ
يامانىنى آيت پأيندن قايتسىن.

ياغشىنگ ياغشى ليغى دگر دار يرده، يامانىنگ يامانلىغى دگر هر
يرده.

ياغشى نيت، يارپى دولت.

ياغشىنى گۈرمك جنت.

ياغشىنى گۈرمك گۈز آرسلان.

ياغشى يىگىت آش اوستونه، يامان يىگىت اوروش اوستونه.

ياغشى يىگىت ايل باشلار، يامان يىگىت يول.

ال قوش، ايهسىنى اورار.

بىر ياغشى دان يامان دوغدى ديسىه اينانما؛ بىر گون ادر
آتلىغىن؛ بىر يامان دان ياغشى دوغدى ديسىه اينانما، بىر

گون ادر ايتلىغىن.

بىر ياغشى ليق اووندىلماز، بىر يامانلىق.
بوغداي نانىنگ بولماسا، بوغداي سۆزونگ يوقىمودى؟

توكنىز خزىنام بوليانچا، اوياالماز يوزوم بۇنسۇن.

الچك آش اىير، بوزل بوق اىير.

داش بىلن اورانى، آش بىلن اور.

DAG داغا يتمىز، آدم آدما يتر.

قاراجا اؤى دن داش اوينا.

يولاغچى يولدا ياغشى.

يالان يالانچى ليق

يالانچى بىلن يولداش بولما، اوغرى بىلن اوبداش.

يالانچى تانگرى دوشمانى.

يالانچى چوبانىنگ باشينا، بلا گلر.

يالان دونا بو رنمز.

يالان سؤز ير كىرمىز.

ايتنىڭ بويۇنۇا گؤهر داقسانىڭ، هم ايت آغلار ھم گؤهر.

شاوكۈرلەدە گۈز بولماز، يالانچى دا سؤز.

قالپىنگ قازانى قايىماماز.

يالانگاج

يالانگاج ايچر گىرر، آچ داشار چىقار.

يالانگاج سوودان قايىتماز.

ايچمكلىنى اور، يالانگاج قورقسون.

ياغ اىي يالانگاج يات.

يالتالىق

آلما بىش، آغزىما دوش.

اوئى هارازدان، ياغى جوازدان.

دوقيمانى قارىشلار، اگيرمانى قوللاچلار.

يامان يامانلىق

آريا بىشر، گىزك دوش.

أؤتىر گىدر بوقىزلىق، اوغانار بوغدىلى.

اكمه اوْرارسىنگ، قازما دوشرسىنگ.

اكسنگ اوْرمالى، اوْرسانگ دؤومەلى.

بىر سىغيرىنگ سىدىيگىنه، موڭك سىغير تىيار.

بىر يامانىنگ اوْدونا، يدى باغلى ايل يانار.

داغا دىيەنинگ قايدار.

دېمە قاپىنى، دېرلەر قاپىنگى.

دييماڭانىڭ دىيدى دىيرلر، سۇو دؤكولسە سىدى دىيرلر.

غريب يانار حارامىنىنگ اودونا.

قصد ادن قىامتا قالماز.

هر كيم اتسه، اوْزونه ادر.

هر كيم اكەنинى اورار.

يسىرينىڭ يدى يانىڭا ضررى يتىر.

يوز قوئيون توّكەنر، يوزى قارالىق توّكىمز.

ير قارين.

ير گۈزلەندىن، ير قورقار.

يردىن تاپسانگ ساناب آل.

يره مؤوريت، أره مؤوريت.

يرىنگ گۈركى غىله دىر، آدم گۈركى الده دىر.

ير-يۇرت اوينىڭار، آدمزاد اوينىڭە مىز.

يکەلىك

آز بولۇپ دانا بولاندان، كۆپ بولۇپ دىوانا بول.

بىر قارغا بىلن قىش گلمىز.

يڪانگ چانگى يوق (= چىقماز).

يڪانگ يارانى خدai.

يکەلينگ سىسى يوق.

يکەلىك خدايا ياغشى، كائن گېپ قرآنا ياغشى.

يىگىت

أوئىلنمەدىك ياش يىگىت باشىن بولاب اويناماز، اىكى قوجونگ

كىلەسى بىر قازاندا قايناماز.

اونگمادىق يىگىت گۈچ باشلار، اونگمادىق بايتال قونانين تاشلار.

بارچانى گۈرمائە يىگىدەنگ گۈزى يا باشى ساغ بولسۇن.

سووونگ سنگىن آقاندان، يىگىدەنگ آشاق باقاندان.

يىگىت آتىنگ يوْزى يالى بولسۇن، قىلىجىنگ آغزى يالى.

يىگىت دايىسىنا چىرى.

يىگىت ساواشدا بىلى.

يىگىت عارف بولسا، آصلىن سوراما.

يىگىت عىيىنى قىز آچار، أدىك عىيىنى سووْ آچار.

يىگىت يا داڭى بولمالى يا دولى.

يىگىت يا زۇر گىرك يا لال.

يىگىت يىگىدىنگ تۈرۈنە (= بئۇرۇنە) بىر قونار.

يىگىدە غريب دىيمە، اكىن اكىن اوراق اورار.

يىگىدە غريبلىق آد بولماز.

يىگىدىنگ گىدەنى گۈرۈنمز، گىلەنى.

يىگىدىنگ مقصدى بىر ئۈيلىمك.

يىگىدىنگ يدى گۈرگۈسى بار.

يىلکن

يىلکن بىر آت اكن، آت ايچىنىنگ جانى يوق؛ يايپىنجا بىر اوئى اكن،

اوئى ايچىنىنگ نانى يوق.

يىلکن سىز چۈپان بولماز.

يىلکن سىز ناۋ يئرىمىز.

يىلکنلى توئىدۇرماز، چارىقلى يتدىرماز.

يىلکن ليجه يتدىرماز، يتدىرسە-دە توئىدۇرماز.

يىلکن لىنگ غمى يوق.

يلكنلى يل گتىرر، چارىقلى ايش بىترر.

يۇرت وطن

اۆز ائيوّم، اولىن دوشەگىم.

ايلىندان آيرىلان يدى ييل آغلار، وطندان آيرىلان اۈلىنچا.

ايەسىز يۇرت، انهسىز اوغان.

تاوشانا دوغدوق دېھ (= مکان).

سۈيمىز اوْغۇلا يۇرت قالار.

گۈچن يۇرۇنگ قدرىنى، قونانگدا بىلرسىنگ.

مصردە شا بولاندان، كىنعاندا قول (= گدا).

هر كىم دوشسە غريب ايلە، زارلار وطن ايل دىيپ آغلار.

(ذليلى).

هر كىمىنگ اۆز گىز جايى اۆزونه مىسّر (= مصر).

يورك

تۇت دىيەنинگ بىلەگى، اۇر دىيەننگ يوْرەگى.

ياراغ اۇقى اوْرماز، يوْرك بولماسا.

يوْرك آتدان ائنوپدىر.

يوْرك بولسانگ چىشرسىنگ، ائىكن بولسانگ قايارسىنگ.

يوْرك يوْركىن سۇوايچىر، آغاچ كۈكۈندن.

يوز گؤز

اشىدىن قۇلاقدا يازىق يۇق.

اشىدىن قۇلاق، گۈرن گۈزه جۇرت آثار.

اشىدىن گۈزەنە خېر بىر.

اوْغلانا يوز بىرسىنگ، يوْزىن دوشىر.

حالى - دا گۈريان، يوْزىن - دە گچەمۇق.

ساغ گۈزەنگ قدرىنى، سۆكىل كۈزلى بىلر.

قورىلان (= قوران) گۈزه چۈپ دوشىر.

گۈز قۇرقاڭ، قۇل باتىر.

گۈرن گۈزىدە يازىق يۇق.

گۈردىن گۈزلەن يىنگىر.

گۈز بولماسا، يوز بولماز.

گۈز بولماسا يوز دئۇر.

گۈز قىراڭى گۈرر، عقل يورەگى.

گۈز گۈرمىكدىن دويماز، آدم (= عالم) بىلمىكدىن.

گۈز گۈزە ياغى، باش باشا.

گۈز گۈزى گۈزلەر، حق سۆزى.

گۈزلى - دە آغلار، گۈزسىز - دە.

گۈز و مە بوليانچا، قاشىما بولسۇن.

گۈزى يوقونىڭ، يوْزى يۇق.

يوْز قىلىيچىدان يامان.

يوْز گۈرەنинگ يوْزى قۇرىسىن.

يوْز يوْز دن شريف.

يوروروك

تازى يوْرۇنىڭ تىلىكى سۈيىمز.
گۆچىلى بىلەن گۈرۈشىم، يوْرۇك بىلەن يارىشما.
يوْرۇك گۈرۈأ يوْرۇك يوق.
يوْرۇك ميدان كۆپ.

يۇلداش

يۇلداشىنگ بۇلسا جمان، گۈزۈنگەن آقار يومان.
يۇلداشىنگ قارغا بۇلسا، ايمىتىنگ بۇق.
يۇلداشىنگ كۈر بۇلسا، بىر گۈزۈنگ قىپاراق.
آدمى تائىجاق بۇلسانگ يۇلداشينا (= دوستونا) قارا.
اوزاداندان يۇلداش بۇلماز، ياددان قارىنداش.

دوستدان آيرالىق بلا.
دوست دوستونگ آيناسى.

دوشومسىز يۇلداش دان آۋزال (= يگ) دىرى تاياق.
يورغا بىلەن يۇلداش بۇلما، كەر بىلەن صحبت دىش.
يورغا بىلەن يۇلداش بۇلسانگ ھەم آتدان آيرار ھەم گۈتىن.

بىلەن

آدمىنگ قاھارى، بىلەنинگ زھرى.
آدمىنگ يوْخاسى، بىلەنинگ يوْخاسىندان يامان دىر.
باغا باقماز، بىلەن سۆقماز.
درمانا بىلەن قۇسۇپدىر.
بىلەن اۆز اگىرى لېگىنى بىلەمانى، دوْيانگ بۇينۇنى اگرى دىير.
بىلەن چاقان آلاجا طانابدان قۇرقار (= قورقوپدىر).
بىلەن قاررىيسا، قۇرباغا گۇتوونە دوْرتر.
بىلەنинگ سوقانى، مۇيىنگ چاقانى.
بىلەنинگ يىتىرەنەنى نارپىز، اوْدا ھىنىننگ آغزىندان چىقىپدىر.
ياتانا بىلەن دىغاندىر.

گىپىنگ گىرىشى

آچىلان اىتك يابىلار، يئۇنە گۈرەننگ گۈزۈندن گىتمىز.
آد قالىنچا، ذرىيات قالسىن.
آداشانىنگ كىيم آيدار، دوغان آيدار دوست آيدار؛ دوشىن
يۇلۇنگ دوغىرى دىيىپ دۇشمان آيدار كأس آيدار.
آز بۇلسۇن، اوْز بۇلسۇن.
آشا باتماز آق چمچە.
آشىم اتى يارما-كۈچە، اوْدا بىىشر يارى گىچە.
آغاسى آغا بولانىنگ، قولى قودوز.

آق اتلی، قارا داتلى.

آلان اوْغىرى، گۈرن تانگرى.

آلتن (= دمير) قاپىلىنگ ايشى، آغاچ قاپىلا دوشوبىدىر.

آل-ها آلا دويتمز.

آنغان ينگر.

آى دوْغسا، عالم گۈرر.

آى يانىننگ ييلدىزى، گلىن يانىننگ بالدىزى.

آى يوزلى قىزىمدان، آبى يوزلى گلىنلەم.

آياز خان چارقىينا باقاراق.

آياق قاپىنگ دار بولسا، گىنگ جيandan نه پىدا.

آيرانا گلن، تاباغىنى گىزلهمىز.

آيم-گونوم اورتاق بولسون، ماليم اورتاق بولماسىن.

اختىارىنگ كىشى ده بولسا، كىلىيدىنگ آسماندا.

ازىلن گچى سۇودان قايتماز.

اشىدىن قولقادا يازىق يوق.

اصل، اصلا آلاشار، بداصىل دين دالاشار.

ال دؤوپىلر، اگرى بىتمك اوچىن.

ال-آياق، چمچە تاياق.

اللى سين ادن، بللى سينى ادر.

اللى ييلدان اشك اوپۇن.

الى بىلن ادن، اگنى بىلن چىكىر.

امانت، يا اوپۇقدا بولار، يا سۇولوقدا.

انه قاپ، آتا ساپ.

انه دىر قىزىنگ اولگەسى، دېدېر داغىنگ جولگەسى.

اوْتىندن اوْت، گچىندن گچ، گلچە گە فكر ات.

اوْتە اشىدىن اوْئى يىقار، چالا اشىدىن چاتما.

اوچ ات-دە، بىن ات.

اود بولماسا، قاويرغا ات.

اود ياقسانگ اوچغۇن دۈرأر.

اودونى يىغنانا ياقدىر.

اوزىن اولاڭ سىز بولماز، قىسقا قىلىق سىز بولماز، جانىم اورتا ميانا.

آلسانگ قويماز زيانا.

اوسلانمازدان، اوسلىق چىقار.

اوْسۇران سۇنگ نه يوممانگ، سىچان سۇنگ نه يوومانگ.

اوغرى باييماز، يالانچى ياريماز.

اوغرى گئتى قاوشاق.

اوغرى، شاه مالىنى آلىپ دىر.

اوغرىن بوجا گلن، أشكار قوزلار.

اوْغۇل سىز يىگىت دوغىماندىر، اوْغۇل لى يىگىت اولماندىر.

اولن اىنك سويتلى.

اولن بىلن اولوپ بولماز.

اولى آرسلاندان دىرى سىچان ياغشى(راق) دىر.

اولى چىلەدە ياغ-دا بولسانگ دامما، كچى چىلەدە

قان-دا بولسانگ دام.

أۇويلىنگ اودى يۇق، گونىلىنگ گولى.

أويكەلائينگ پايى سوپىجي.

ايم دك بولسا، بندام ياتيق.

اير گولمەدىك گىچ گولر، گىچ گولمەدىك هىچ گولمز.

ايشى توتان آدمىنگ (= آبرايلى يىگىدىنگ) اونگوندن يارالى

كىك گلر.

ايشىم بىتىدى، اشە Gim لايidan چىقدى.

ايکى آياقلى ايکى گوندە.

ايل اوغرىسيز بولماز، داغ بئرىسيز.

بارلينگ بازارى باشغا.

بارلينگ بازارى يانىندا.

باش بولماسا گۈوره لاش.

باقاددان آغزان اوئار، گۈرندن اشىدىن يىڭىر.

بايقوشىنگ دىله گى ويرانچىلىق.

برسىن چىكسىن غىمىن.

برىگىلى آدم، گۈرگولى آدم.

برىگىلىنگ مالى يۇق.

بىزىرگىن توزانى يىلن.

بىندام بىندامه سىبب، من-دە ايکىسىنە.

بو گونكى سرچە، دوينكى سرچا جىك-جىك اۋورەدر.

بۇرنى يىتمز پۇرسۇجا.

بوقلى-دا بولسا اۆز بورنونگ.

بيتىنه قاھار ادن، يېرىتىق يورغانىنى اودلار. بىر ات-دە، بىس ات. بىر انهن آق دا دوغار، قارادا. بىر عىب دان أر اؤلمىز. بىر گۈرن تانىش، ايکى گۈرن قارىنداش. بىر گۈرەنинگي اۋومە-دە سىندارما. بىر گلن، ايکى گلن. بىر گون دۇزا، مونگ گون سلام. بىز باردىق قىزى گۈرمائانە، قىز گىدىپ تىزك سرمائانە. بىلەمۇق مونگ بلانى ساۋىپىدىر. پۇخا دىگىنگ پىينىنگ دولار ايس بىلن. پىداسىز پرىشته دن آشنا دەۋو ياغشى. پىشىغىنگ آغزى يىتمەدىك زاد پۇرسى (= زادا پۇرسى دىير). تانىيان اۆزىنگى سىilar، تانىيمادىق دۇنۇنگى. تاياق قاتى ات يومشاقا. تۇپ آتان، تۇرغاي قۇتارىپ دىير. تور-اوتوور كرسن گىتىر. تۇق اتدى، دووان؟ دويدى. جان بار، وفا بار. جانى آغريمازىنگ يانىندا، باشىنگ آغريماسىن. چاغالى قارغا پۇخ يىتمز. چاغىريلان يىرە ارىنما، چاغرىلمادىق يېردى گۈرونەمە.

أتالار نقلی

سایاق يۈرمە تاياق بار، شوندۇرى دن دآل، بایاق بار.
سن بۇلماسانگ، صىنم جان.
سورىلى قوْيۇن قىريلار، قوتور گچى باش بۇلار.
سۇنگ گلر سوپىجىپ گلر، باغىر - اوئىكەنى آجيپ گلر.
سۇو سقاسىز بۇلماز، دۇن ياقاسىز.
سۇودا سوّولار بىرمه سنگ، چۈلدە خدر نىلەسىن.
سوپىت خورونگ اوپۇنى بادخور بىقار.
شاغالدان شىر بۇلماز، پىشىكىن پېل بۇلماز.
شىر بالاسى شىر بۇلار.
شىطانىنگ آزدىرانى اوْزونىنگى.
ظللم آدم خۇرلۇغى، اۆلۈم اللە بويروغى.
عارىم كؤىندىن، ايمانىم كؤىسون.
عراقدا بىهانه، اوْزونگە گىرك.
قاپى دان گلن انگ بۇلمانى گۈزە توسىسە قاپدىرار.
قاپى لارىمىز آچىق-دا بۇلسا، هانى پىشىگە (= اىتە) اوپىالماق.
قارغاندان قايتماز، قارانگى دان قورقماز.
قانىليم گىلدە قايقىنماidiم، قايىنیم گىلدە قايقىنдиim. (قاينى انه يا
آتا).
قايدى كؤشك، دوغدى توروم.
قدرسىزا قان ساچما، هؤدورسىزە نان ساچما.
قورقانىنگ گۈزونه قوشما گۈرونر.
قوش گچسە قاناتдан، قولان گچسە تويناق دان.

چامان اۇردىك (= باراق) اير اوچار.
چىبىق دگن چىرلار، توقماق دگن توغتار.
چىقمادىق جاندا أمىد بار.
چىقمادىق قىز چىغ دان داش.
حقىنگ ياقان چىراسىنى، آقماق سوندوره بىلمىز.
دؤووك دۇغرى بىتمز.
داشى جاڭك، اىچى مۇجك.
داغ بؤرىسىز بۇلماز، ايل اوغرىسىز.
دك كىشىنىنگ خېرىنى، هەزە كىشى بىرر.
دورا توى، بارا بايرام (قالار).
دورنا گئىكده، گئىك يىردد.
دوشۇپ بىلسىنگ ايمادوش، دۇغرى سۆزە كىم دوشمز.
دۇغان آى، دۇغانچا ياغى.
دوغدى تۆمۈس، باتدى قىش (يالدىراق).
دوغوشىينا دوغىدى دىيدىك-دە.
دوغۇز قاتلىق دوندان بىر تۇقلۇنىنگ درىيسى (ايچىمك).
دىدارا دۇيماق يۇق، مەبرە قانماق.
دىرآ ھىزّت، اۋلا حىرمەت.
دىرى ھىزّتدىن دۇيماز، ائلى آياتدان.
دىلهن دىيزا بىتمز.
دىلى يوورو گىنگ دىلماجى.
سامان كىشىنگى-دە بۇلسا، سامان خانا اوْزونگى.

گألينى يوواش توتسانگ اليڭ قىيار.
گامىچىنىڭ جانى بىر.
گچا: «قىش هم ساووق گليا!» دىيىپ دىرلىر، «گلسە-گلسىن،
قىترەمأگە من تايىار!» دىيىپ دىر.
گرەگى درك ييقار.
گل اوْقارام، گىت اوْقارام، گلمەسنىڭ-گىتمەسنىڭ آرا يولدا دؤولىل
اوْقارام.
گلنەيمىنگ آياغى، چوپانىمىنگ تاياغى.
گلىن بىتىن ياشىرار، سۆزۈن داغدان آشىرار.
گىنگىشلى دون قىسغا بولماز.
گوركمدن، بىركم؟
گولن يرده گل بىتىر.
گوناً گون دوغار، ائتا گون دۇغماز.
گوندە گلمەدىك دن خابار سورا.
گىدەنинگ يىڭەسى، گلهنىڭ بالدىزى.
مسجدىنگ قاپىسى آچىق-دا بولسا، اىتە هم اويات ياغشى.
من گزمن، نصىبىام گزر.
من نامە دىيىان، تامدىرام (تامدىرانگ) نامە دىيى؟
مەنتسىز بايرام چۈرەگى.
ذر دىوان، بىرىن-بىرىن.
نه كىيىنگ گوشتى لازم، نه تازىنىڭ اوسلوغى.
هاراسانگلىقدا داش تاپىلماز.

قوشا قىلىچ قينا سىعىماز.
قول تاپسانگ، مۇدارا سانما.
قو يولماسا، قوييانماز.
قىزارىپ تىيم گۈرنەنيدن آغارىپ يامام گۈرونسىن.
قىلىچ قىرق يىل ياتسا قىينىنى اوەھمىز، گرگ گونى قىينىنى برسىنگ
تاپلىماز.
قييانى يوواش توتسانگ اليڭى قىيار.
كۈردىن ساقچى بولماز، لالدان جارچى.
كۈرە كىندن اوْغول بولماز، كىل دن دې.
كۈوللا كۈوللى دىيسىنگ اۋلەسى گلر، كۈولى دالا كۈوللى دىيسىنگ
گولەسى گلر.
كوتىك پىچاق ال كىسر.
كىيىك گۈتونە قۇرت دوشىدى.
گۈردوگىنلى اۋت، گۈرمەدىيگىنگى سۈيىلەمە.
گۈرۈش آتائى يېق.
گۈرۈش، بؤكەدەن يېقىل.
گۈرۈش، چالىش.
گۈرۈلدە يول آچار.
گۈرەنинگ گۈچى دۇغىرى.
گۈرۈم سىزىزىنگ اوْغلى بولسا، گون اورتان اؤبۈندە چىرا ياقار.
كۈت گرگ كوجە دۇوماگە، كۈجانى گىچە دۇوماگە.
گۈگە ياشىل باغلاما، گۈئىنگ اۋلسە آغلاما.

هر کىشىنىڭ اىشى توتسا، قوم دىيەنى قىزىل بولار؛ هر
کىشىنىڭ اىشى قايتسا بورنۇنىڭ سۇوی گۈزونه دامار.
ھر کىشىنىڭ اىشى دالدىر، درى بىچىپ دون تىكمىك (=
گىمك).

ھىدان داش بولسا، كادى نزدىك.

ھۋاس ات-دە، بىس ات.
ھېچ زات سبب سىز بولماز.

يا دىمىردىن ياخىلىقىدا ياخىلىقىدا بولماز
ياتماق اولومدن، گىزمك عمردن.
ياتىپ قالانىنگدان، آتىپ قال.

ياد اوچىن يان-بىش، كؤينە گىنگى (= كؤينىك) يېرىتما.
ياز بولماسا ياغ چىقماز.

يازىنگ يۇۋۇندىسى (= آيرانى، چالى) قىشا قاتىق.
ياشماق آغىردار دىشى، بئرۇك ھم هوشى سىندىرار.

يالىنگ آز-دا بولسا، يالاگىنگ گىنگ بولسۇن.
يانگرا لال دان هاوا يۇق.

يىگن اوجى ياغى، ياغىدا بولسا شول قاوى.
يوب سىرىغار، توبىنوكىن گچىر.

يۇل عذابى گۈر عذابى.
يۇنگ بولۇپ دىر اوبا، يۇرت ايلرکى اوبا.

يېقىلىسانىڭ بؤكەدن يېقىل.

سۇنگ

سۇنگ

سۇنگ

سۇنگ

سۆزلوک و دوشوندیرىش

آبىش ساتان.

آنان بىچىلن دويه.

آرجا ھمىشە گۆك اووسوب دوران داغدا بىتىأن آغاچ.

آرزىلى قاوى گۈرۈلائىن، قدر-قىمىتى كۆپ بولان.

آزىق اىيمىت.

آساو قايناتما، آسىلان ات.

آسفىن گوېجى پس، قاوشاق.

آغىنېق دويانىنگ آغىناب ياتان ھم چۈشكۈپ اوئۇران قوماڭ يېرى.

آلانگساماق = ھاولىقماق، قىسىسانماق.

ارج تاپماق رواج بولماق، اونگماق.

ارك گوېچ، قدرت.

است (استى) = گوېچ، قوات.

اسىلمك قوبىارماق، ھوندان بارسى بولماق.

اشىك لباس، اگىن باش.

اوجما (= اوجىماخ، اوچماخ) بېشت.

اوراز مقدس.

اوسل آخمال.

اوکده زرنگ.

اویالمازاق بى حىا، بى شرم، او تانمایان.

اویالماق او تانماق.

ایدهمك ایزىندان گىتمك.

ایرمك ياداماق.

ایما اشاره، او ملوک.

این انھىك جنسى بار بولان، اورقاچى دويه.

بۇقى بۇ قالغا، گىزلىن ير، سىنگر.

بۇيورماق نصىب اتمك.

بىچىلاماق بير زادا يا سۆزه يورك قىماق، چاتلاماق.

پت يوز.

پوتا كۈشك.

تامى (= تاموغ) - جەنم.

تۈرە بىگ، خان.

توكىل ساغ، سالم، بوقىن.

چۈق = ماركە، كۈپلۈك.

چىتن داشى قابالان، داشى چاكىلەنن، وطن، بۈرت.

حامىت آرابا قۇشۇلیان مالىنگ بۇينۇتا گىدىرىلىان اسباب.

خودپارازلىق خودپېستى.

خورا غورە، يىتمەدىك او زوم.

دانلى طاغاملى، مزەلى، سوېجى.

داريماق چۈزماق، اوقدورىلماق، هجوم اتمك.

دارى ارزن.

دئوبان (= دىوبان) دئوى ساقلايان.

سايرى باشقا يىردىن گلن.

سەقا سوو پايلايان.

سېرىغماق يوواش ليق بىلەن آشاقلىغينا (قايىتماق) آقىپ گىتمك.

شاوکور گىچە گۇرۇپ بىلمە يان، شب كور.

شلايىن حىلە گار، يالىنجانڭ.

قابى قول ساقچى، دربان.

قارا قول نىھبان، ساقچى.

قالمىق مغۇل.

قايىم محكىم.

قوۇدۇق چىلىك او يوينىنگ بىر گۇرنوشى.

قوۇدرىماق ۱. اۋرأن بىگىنك، چاقدان آشا قۇوانماق

قوّال آبزال، ابزار.

قوْش اسباب، اۋى اسبابى.

قوْلاتى آوينجاچ حيوانلارى آولايان او لاكان چۈل قوشى (لاشخور).

قوْلای ياقىن، قارىنداش.

قوْنان مىھمان.

قوى قويون.

قويان تاوشان.

قىدىرىداماق باشاردىغىنگان زحمت چىكمك، او قىيىنگا گۇراآيشلەمك.

قىيان بىر ھىلى يابراڭى كىسىر قارغا منگىزش او سوملىك.

كأس اىچى قارا، جت.

كسەو كسىسى.

كؤس يىتە چىلىك، كم چىلىك.

كۆكىرەمك چاپراماق، يالىن ساجماق.

كۆۋۆزەمك سوقا سالىپ، قابىغىنى آيیرماق، دۆرمك.

کویىكى	بىلى بوکوك، بىلى اگريلن، بوکور.
گۈرك	آودانلىق.
گۈل	دریاچە.
گۈندىمك	يوللاماق، اىبرىمك.
گۈنى	فارس دىلىндە هوو.
گۈنگ	قېرناق.
ھۆدور	تعارف.
ھاندان	نېرەدن.
يامىز	حیوانلارىنگ ايکى آرت آياغىنىڭ اىچ يوزى، يىنىنىڭ قاپداللارى.
يوردا (يودا)	كىچى يول، شاغال اىزاو.
يۈرماق	تىپير اتمك.
يۇز	بورونج، برۇز.
بىلى	ملايم.